

Primjenjeno istraživanje Samoborskog Kraluša u tekstilu

Škrnanc, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Textile Technology / Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:201:141549>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-05**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Textile Technology University of Zagreb - Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
TEKSTILNO-TEHNOLOŠKI FAKULTET
ZAVOD ZA DIZAJN TEKSTILA I ODJEĆE
DIZAJN TEKSTILA

DIPLOMSKI RAD

**PRIMIJENJENO ISTRAŽIVANJE SAMOBORSKOG KRALUŠA
U TEKSTILU**

doc.art Koraljka Kovač Dugandžić

Autor: Petra Škrnanc
10380/TMD-DT

Zagreb. Lipanj 2017.

Faculty of Textile Technology
University of Zagreb
Department of Fashion and Textile Design

GRADUATE THESIS

**APPLIED ETHNO JEWELRY RESEARCH OF SAMOBORSKI KRALUŠ THROUGH
TEXTILE DESIGN**

doc.art Koraljka Kovač Dugandžić

Author: Petra Škrnanc
10380/TMD-DT

Zagreb. July 2017.

Naziv zavoda: Zavod za dizajn tekstila i odjeće

Broj stranica: 64

Broj slika: 41

Broj literaturnih izvora: 9

Broj likovnih ostvarenja: 30

ČLANOVI POVJERENSTVA

doc.art Koraljka Kovač Dugandžić

dr. sc. Martinia Ira Glogar, izv. prof.

izv.prof.art Andrea Pavetić

dr. sc. Katarina Nina Simončić, doc.

SAŽETAK

Ovo istraživanje razmatra povijesni put Samoborskog kraluša, kako je nastao i iza kojeg simbolizma stoji, način na koji se izrađivao prije i način na koji se izrađuje danas te povezivanje današnjeg otiskivanja tekstila sa njime. Suvremenost upravo pronalazimo u realizaciji aplikacije u tehnici printa na tekstilni materijal. Završna faza rada uključuje kreativnu mapu dizajna tekstila kojemu je inspiracija samoborski kraluš i tradicija koju nosi sa sobom.

Ključne riječi: Samoborski tradicijski nakit, samoborski kraluš/samoborski kraluž, pleteni kraluš/pleteni kraluž, ogrlica, vratni nakit; frk, šlinga ili đundž, pužek, granir, staklena zrnca; konjski repi, flaks, žima, panklin, lika; špice, kraglin ili šlinge; kraluš na košic/kraluš na košić; digitalni, print, tekstil; radionice nizanja – izrade kraluša

ABSTRACT

This research deals with the historical journey of ethno jewelry Samoborski kraluš. How it emerged and behind which symbolism stands, the way it was made before, the way it is being made today and the link between today's textile printing.

We find contemporaryity in printing techniques on textile materials. The final phase of the work includes a creative map with textile designs inspired by Samoborski kraluš and the tradition it carries with itself.

Key words: samobor traditional jewelery, samoborski kraluš / samoborski kraluž, knitted kraluš / knitted kraluž, necklace, necklace jewelery; frk, shingle or junj, snail, granule, glass beads; horse hair, flax, pie, panklin, likeness; spikes, kraglin or shingles; kraluš na košic / kraluš na košić; digital, print, textile; workshops - the production of kraluš

SADRŽAJ

1. UVOD

2. TEORIJSKI DIO

2.1. SAMOBORSKI KRALUŠ	1
2.2. POVIJESNI PUT NAKITA	2
2.3. POVIJEST SAMOBORSKOG KRALUŠA	3
2.4. KRALUŠ U ŠIROJ SAMOBORSKOJ OKOLICI	4
2.5. SAMOBORSKI KRALUŠ MATERIJALI I IZRADA	5
2.5.1. DIJELOVI KRALUŠA I DODACI	6-9
2.5.2. SAMOBORSKI KRALUŠ I BLAGDANI	10
2.5.3. SAMOBORSKI KRALUŠ KAO SIMBOL STATUSA	11-12
2.5.4. SAMOBORSKI KRALUŠ DANAS	13
2.5.5. RADIONICE IZRADA KRALUŠA	14

3. POVEZIVANJE KULTURE I TRADICIJE SA SUVREMENIM DOBOM

3.1. DEKORATIVNO APLICIRANJE NA T-SHIRT MAJICE	16-18
3.2. TEHNIČKE METODE APLICIRANJA	19-21

4. EKSPERIMENTALNI DIO

4.1. METODIKA RADA	22
4.2. TEHNIČKI PRIMJERI PROIZVODA	23-25

5. REZULTATI RADA

5.1. KOLEKCIJA TEKSTILA CRVENIH TONOVA	27-33
5.2. KOLEKCIJA TEKSTILA BIJELIH TONOVA	34-39
5.3. KOLEKCIJA TEKSTILA PLAVIH TONOVA	40-59

6. LIKOVNA ANALIZA RADOVA

7. ZAKLJUČAK

8. LITERATURA

2. TEORIJSKI DIO

2.1. SAMOBORSKI KRALUŠ

Samoborski kraluš je raskošna ogrlica koju su uz svečanu narodnu nošnju nosile žene samoborskoga kraja. Nizanjem staklenih zrnaca na 8, 10 ili 12 niti (iz repa konja) nastaju kućice, frki, šlinge i pužeki koji zajedno tvore mrežu skladnih boja i ornamenata.

Na krajeve ispletenog kraluša vezao se običan ili ukrasni panklin, a ispod kraluša nosio se ukrasni okovratnik – špice ili kraglini.

Skromniji tip ogrlice bio je kraluš na košic. Koraljne su se ogrlice nosile u Posavini (kamo spada i samoborsko područje) krajem 18. st., a na području samoborske župe kraluš je postojao početkom 20. stoljeća. Jednostavniji su se kraluši nosili i u svetonedeljskom, jaskanskom i bistričkom kraju.

Etnografske i folklorne interpretacije fenomena nakita nastoje istražiti i objasniti složenost i slojevitost znakovitost toga kulturološkog dragulja u riznici hrvatskoga tradicijskog stvaralaštva i kićenja. Na ovaj ili onaj način, nakit je uvijek u dosluhu s vremenom. Njegovi korijeni sežu u osvite civilizacija, hrane povijest nacionalnih kultura, bujaju od kreativnog stvaralaštva i pridonose stvaranju umjetničkog autorskog rukopisa i otiska.

Sl.1. Najraskošniji oblik samoborskog kraluša – s križekima, granirom, pužekima i bogatim đundom

2.2. POVIJESNI PUT NAKITA

U nastojanju da odrede pojam i porijeklo nakita, neki etnolozi i teoretičari drugih humanističkih znanosti smatraju da je nakit jedini univerzalni jezik koji je čovječanstvo stvorilo, da je kićenje i ukrašavanje tijela staro koliko i samo čovječanstvo, da se na nakitu – materijalu iz kojeg je izrađen i na promjeni njegovih simboličnih motiva – ogleda smjena ekonomskih snaga.

Zasigurno se može tvrditi da se potreba za ukrašavanjem čovjeka javlja u svim kulturama, od prehistorijskih vremena do danas, bez obzira na dosegnuti stupanj kulturnog razvoja.

Povijesni put kojim je prolazilo umjetničko oblikovanje nakita počelo je u daleko brončano doba. Od tada pa sve do našeg nakita 19. i 20. stoljeća tom su se putu pripajale staze novih tehničkih i tehnoloških spoznaja; mijenjalo se i poimanje vrijednosnog sadržaja nakita

Različite vrste nakita u različitim kulturno-historijskim područjima Hrvatske.

U Hrvatskoj postoje tri, u etnološkom pristupu zasebna, kulturno-historijska područja: panonska zona, koja obuhvaća sjeverne nizinske krajeve, a kojoj pripada i Samobor s okolnim selima, dinarska zona s južnim planinskim prostorom te jadranska zona s uskim priobalnim, obalnim i otočkim područjem.

Ovisno o mjestu nošenja na tijelu, razlikuju se nakit u kosi i oglavlju, u ušnoj resici, vratni nakit, prsni nakit i nakit ruku.

2.3. POVIJEST SAMOBORSKOG KRALUŠA

Riječ kraluš ili kraluž u samoborskim selima označavala tri različita tipa vratnog ukrasa. Ogrlica od koraljnih zrnaca nanizanih u jednom ili, češće, više nizova ponekad se zvala **đund**.

Ogrlica od zrnaca bilo koje vrste, nanizanih u jednom ili više nizova, ponekad se zvala **vrst, vrsti**. Ogrlica nastala nizanjem staklenih zrnaca na osam, deset ili dvanaest niti, konjskih lasi (iz repa konja), tvoreći mrežu skladnih boja i ornamenata, nazvana kraluš, kraluž, ponekad je opisno nazivana **pleteni kraluš, pleteni kraluž**. U samoborskom kraju đund može biti i nakit ili ukras nastao nizanjem zrnaca.

U knjizi "Samobor, narodni život i običaji" iz 1915. g. Milan Lang ne spominje pleteni kraluš, vjerojatno zbog toga što on ne pripada samoborskoj, gradskoj odjeći, već selu. Ali Lang spominje druga dva oblika ogrlice koja se nosila u Samoboru. Kaže da je tada omiljeni djevojački nakit bio kraluž đund te da ga još samo malo djevojaka nosi. Đund kraluš se nosio oko vrata, a otraga je bio pričvršćen sponom te se u više nizova spuštao po psima ili je bio sav u jednom dugom nizu te se omatao oko vrata, a krajevi su se onda spojili sa šlisom (sponom) .

Nadraži su im bili crveni kraluži.

I djevojčice su nosile oko vrata kraluž od jednog ili više nizova od crvenih koralja, granata naravnih i umjetnih, staklenih zrnaca i kuglica svake boje, zlatne, pozlaćene, srebrne.

Sl.2.Žene u samoborski nošnjama gdje je kraluš dio njih

2.4. KRALUŠ U ŠIROJ SAMOBORSKOJ OKOLICI

O sličnom je nakitu, nazivanom kraluš, koji su nosile Prigorke (Prigorju pripada i samoborsko područje), pisala Marijana Gušić. Osim crvenog koralja, Prigorke su na svoje bijelo opleće (ženska košulja) sa zaobljenim izrezom oko vrata, stavljale ogrlicu podjednako kružnog oblika.

Takav "kraluš" djevojke su same nizale tako da su sitna staklena zrnca s nešto nadodanog šarenog bisera navele na konjsku strunu.

Tim su dobile ogrlicu veoma bizarnog izgleda. Vješta je djevojka takvoj ogrlici mogla izvesti gotovo čipkastu prozračnost s plastično izvijenim viticama i listićima, a konjska struna davala je čvrst, nešto ukočen oblik ovom nakitu.

U nekadašnjoj Bistri (sjeverozapadni obronci Zagrebačke gore, podno Sljemena i Kamenih svatova) utjecaj na bistričku žensku nošnju, imale su prigorska, zagorska i samoborska nošnja. Kao i uz samoborsku nošnju, i uz bistričku se nosio nakit. Oko vrata žene su nosile kraluše od kupovnih, staklenih zrnca koje su same navajale na konjsku strunu. Pod kraluš se stavljaju končane špice i podgrlač.

Žene i djevojke kraluš su nosile u različitim prigodama.

Djevojka si je prije svadbe kupovala kraluš i nosila ga na dan svog vjenčanja.

Također su ga nosile i za nedjeljnu misu.

A u slučaju smrti i žene i djevojke oblačile su misnu opravu. Čistu rubaču (suknja), pas (pojas) i klaruš (kraluš) oko vrata. Zaključujemo da su i Prigorke uz svoju tradicijsku narodnu nošnju oko vrata nosile nakit koji se zvao kraluš.

Najbliža samoborskoj bila je svetonedjeljska fara (župa). Osim što se razlikovala njihova tradicijska odjeća, različit je i bio vratni nakit. U obje je župe sastavni dio svečane ženske nošnje bio kraluš.

Svetonedjeljski se počeo nositi kasnije, bio je manji i jednostavniji – bez granira i pužeka, sa siromašnom šlingom, đunđom, a samoborski je bio veći i raskošniji – s granirom, pužekima i bogatim šlingom.

2.5. SAMOBORSKI KRALUŠ MATERIJALI I IZRADA

2.5.1 DIJELOVI KRALUŠA I DODACI

STAKLENA ZRNCA I KONJSKA DLAKA

Kraluš se “pleo” nizanjem raznobojnih zrnaca na repi ili lasi iz konjskoga repa. Najraskošniji su kraluši nastajali nizanjem zrnaca na dvanaest repi, a jednostavniji na osam ili, češće, deset repi.

Prije Drugog svjetskog rata zrnca su bila sitnija, staklena i raznobojna – najčešće crvena, plava i bezbojna, a ponekad su se mogla nabaviti i zrnca drugih boja.

Uz ta sitna zrnca obavezna su bila i krupnija zrnca sedefasto bijele, srebrne ili zlatne boje, to je bio tzv. svekli đunđ. Obje su se vrste zrnaca kupovale na crkvenim proštenjima, u selu od putujućih trgovaca te u gradu.

Niti za izradu kraluša su morali biti iz repa bijeloga konja, jer su čvrsti i elastični i ne vide se kroz bezbojna staklena zrnca. Prije upotrebe su se morali oprati u otopini pepela ili u otopini sapuna. Sušili su se obješeni na užu da se izravnavaju, a potom su se namatali u široke kolutove kako bi dulje ostali ravni. Tako pripremljeni bili su spremni za upotrebu.

Moljci su često izgrizli konjske repe u ispletenom kralušu, koji je, tako oštećen, morao biti prepravljen. Osim toga, bijeli su se konjski repi teško nabavljali, jer je bijelih konja bilo malo. Zato je bila dobra i sijeda las iz repa crnog ili smeđeg konja.

POSPREMANJE I OČUVANJE KRALUŠA

Kako bi kraluš zadržao lijep oblik, važno je bilo dobro ga pospremiti. Konjske su lasi bile osjetljive, lako su se savijale, osobito u donjem dijelu kraluša sastavljenom od frka. Zato je kraluš morao biti vodoravno položen, frki su morali biti u ispravnom položaju, a kraluš se potom prekrivao s par slojeva tekstila i presavijenom plahtom ili novinama. Opterećenje je moralo biti lagano kako staklena zrnca od tereta ne bi popucala, a opet dovoljno da se frki ne bi svijali.

DIJELOVI KRALUŠA

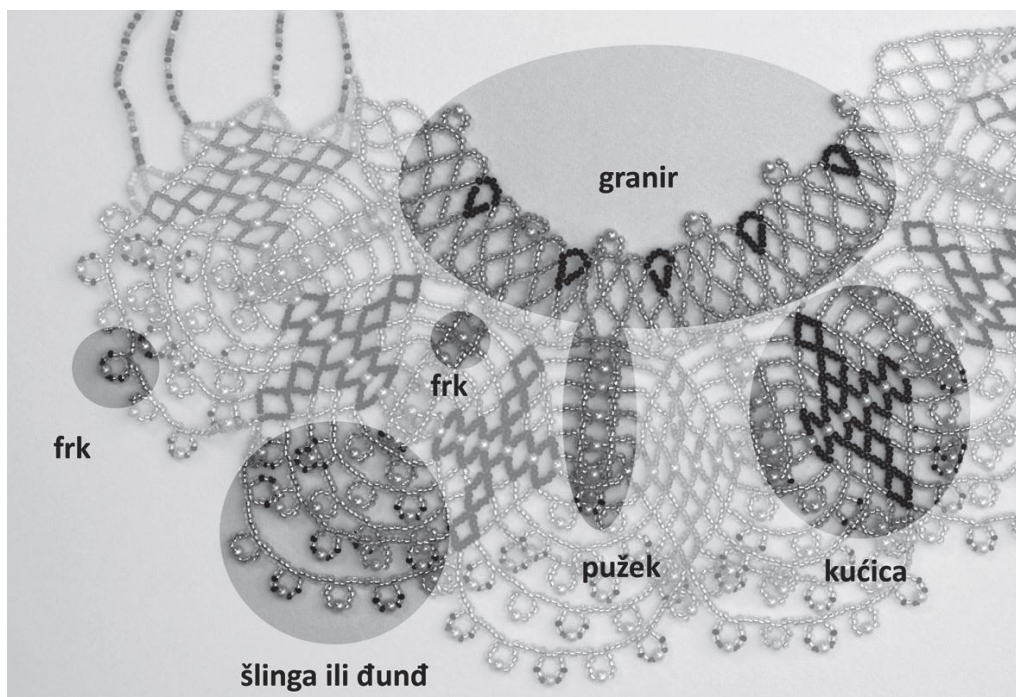
Glavni dijelovi kraluša jesu kućica, frk, šlinga ili đund i pužek.

Kućicu čine rombovi koji se dobiju križanjem niti, a bojom tvore različite uzorke: **kare, rože, srčeka i križeke**.

U najširem su, središnjem dijelu kraluša.

Frk je niz od 13 zrnaca čijim zatvaranjem dobivamo kružnu formu.

Šlinga, đund sastoji se od više raznobojnih zrnaca, nanizanih i savijenih u frkove u donjem dijelu kraluša.

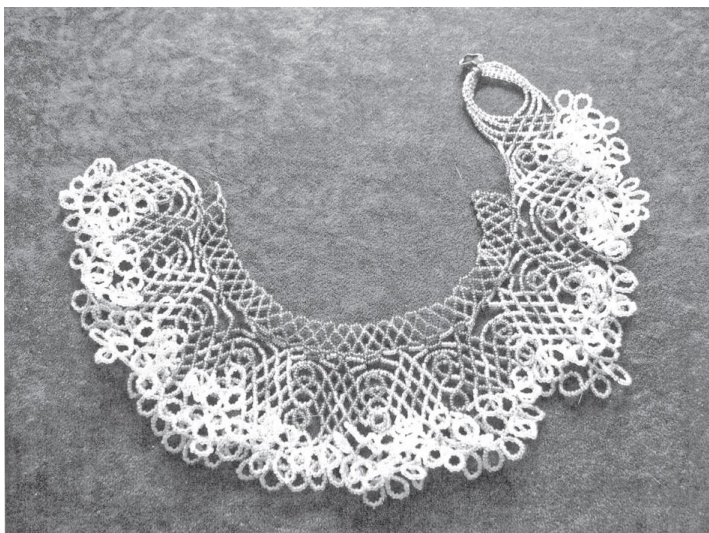

Sl.3. Dijelovi kraluša – kućica, frk, šlinga (đund) i pužek (autorica Dragica Račić). Samoborski muzej.

Pužek se sastoji od jednobojnih frkova, koji su međusobno povezani u najširem dijelu kraluša. Oni su u drugome sloju kraluša, čime se postiže njegova trodimenzionalnost.

Izrađuju se zasebno, na kraju. Jednostavniji kraluši nisu imali pužeke.

Granir je uski pojas uz vrat i sastoji se od rombova nastalih tehnikama prevođenja i križanja niti i od frkova. Izrađuje se zasebno na kraju. Jednostavniji kraluši nisu imali granir.

Sl.4. Jedan od najstarijih primjeraka samoborskog kraluša. Izrađivan je između 1920. i 1930. godine, a oštećen je darovan Etnografskom muzeju Zagreb. Etnografski muzej Zagreb.

Sl.5. Mlada djevojka nosi kraluš

Sl.6. Bistranjski kraluš

Sl.7. Primjerak starog kraluša

DODACI UZ KRALUŠ

Na krajeve ispletenog kraluša vezala se kupovna vrpca, tzv. panklin. On je pokrивao čvor načinjen od konjskih dlaka na završetku izrađenog kraluša, štiteći vrat od pikanja. Slobodnim krajevima panklina kraluš se vezao oko vrata. Preko panklina stavljala se lika, vrsta ukrasnog panklina (pozamanterijska vrpca, složena u dva ili više struka).

Vrste običnog i ukrasnog panklina ovisile su o vrsti nošnje uz koju se kraluš nosio.

ŠPICE I KRAGLINI ili ŠLINGE

Tradicijski način nošenja kraluša uključivao je i nošenje ukrasnog okovratnika ispod kraluša – špice i kraglina uz debelo rublje, a šlinge uz tanko rublje.

Špice (njem. spitzen – čipka) bile su ukrasni okovratnik, izrađen od bijelog konca tehnikom kukičanja. Sastojao se od uskog granira i širokog dijela s ornamentima: kotačima, zvijezdicama, zubicama, zubima na žir ili na bukov list. Nosio se ispod kraluša uz starije domaće, debelo rublje.

Kraglin, šlinge bio je ukrasni okovratnik, izrađen od bijelog kupovnog platna i ukrašen ručnim ili strojnim vezom u tehnici bušenog veza.

Iako su se i uz tanko rublje nosile špice, uz njega je ljepša i skladnija podloga kralušu bio kraglin, šlinge.

Sl.8. Špice – ukrasni okovratnik ispod kraluša. Samoborski muzej.

KRALUŠ NA KOŠIC

Kraluš na košic, kraluš na košić bio je skromniji tip ogrlice, i to prema načinu izrade i načinu na koji se nosio. Bio je cjevastog oblika, trodimenzionalan, a naziv mu dolazi od koša, visoke, uske cjevaste košare u kojoj su težaci na leđima nosili grožđe i druge poljoprivredne proizvode.

Taj se kraluš pleo na osnovi od četiri repa. Nosile su ga u manje svečanim prigodama žene i djevojke s navršenih 15, 16 godina, koje su već tražile budućeg muža.

Samo djevojke nadmene u dotjeranosti su ga nosile svakodnevno.

Sl.9. Kraluš na košic, kraluš na košić. Samoborski muzej Sl.10. Kraluš na koiš, kraluš na košić

S.11. Kraluš na košic, kraluš na košić

Sl.12. Kraluš na košic, kraluš na košić

2.5.2. SAMOBORSKI KRALUŠ I BLAGDANI

Pleteni se kraluš, uz obaveznu svečanu narodnu nošnju, nosio za crkvene blagdane, od kojih su najvažniji bili Uskrs, Duhovi, Tijelovo (s procesijom), Velika Gospa, Mala Gospa i Božić.

Žene su odijevale svečanu nošnju s neizostavnim kralušom i na godišnjem hodočašću Samoboraca u Mariju Bistricu, 3. kolovoza.

Na obične se svetke (blagdane) nosila skromnija vrsta kraluša – jednostruka ogrlica vrste ili višestruka ogrlica vrste. Nosio se i kraluš na kočic.

Ali samo su djevojke koje su se previše dotjerivale na te obične svetke nosile pleteni kraluš. U korizmi i u adventu kraluš se nije smio nositi.

Na Veliku je subotu žena išla u crkvu sa skromnijim kralušom, a na Uskrs s najraskošnijim, pletenim kralušom.

Neke su žene preko kraluša stavljale i jednu ili više vrsti lančića.

Između dva svjetska rata na samoborskom fašniku kraluš je smjela nositi samo ona osoba koja je u tradicijskoj fašničkoj grupi "Seoska svadba" bila mladenka.

Sl.13. Samoborski kraluš u tradicionalnim bojama

2.5.3 KRALUŠ KAO SIMBOL STATUSA

Kraluš je bio nakit prema kojem su se mogli odrediti životna dob žene, njen bračni i socijalni status, a u manjoj mjeri i ekonomski status.

Za razdoblje između dva svjetska rata je bilo karakteristično da djevojka, cura počinje nositi kraluš oko svoje 15. godine, a onda ga nosi i na svom vjenčanju.

O nošenju kraluša u djevojačko doba pisao je i Rožić: *Kad se cura približuje petnajstimu letu, unda ji se mati skrbi, da bu levše oblečena nek je predi bila. Na delatni den se nesi kak i prle, samo na nedelu i ne svetak, kad ide k meši, obleče levšu opravu: obuje štrfetline z velikimi petami, a nesidu sad već i štumfe; obleče lepu belu i finu rubaču od kupovnega platna i lepi fertuv sa našlingan, svilni pas i svilni rubac i đunć (kraluš) oko vrata, po zimi nesidu reklec* (Rožić, 2002: 163).

Udata je žena u svim svečanim prigodama nosila najraskošniji kraluš – na dvanaest niti, s granirom, pužekima, s puno đunđa, u svijetlim bojama i obaveznom crvenom (znak plodnosti).

Na kraju svog plodnog doba sve je manje nosila crvenu boju u kralušu, a i neke svjetlije boje ustupile su mjesto plavoj, ljubičastoj, sivoj i crnoj, u kombinaciji s drugim bojama. U starijoj je dobi ženin kraluš bio skromnije izrade – na osam niti, bez granira i pužeka i s manje đunđa.

U koroti žena nije nosila kraluš, a poslije korote nosila je ili skromniji tip kraluša, ili ga više uopće nije nosila, nego samo vrsti ili kraluš na košic. Žene u visokoj životnoj dobi nisu se ukrašavale.

Kraluš su žene izrađivale u svoje slobodno vrijeme, najčešće zimi, kad je priroda mirovala i kad su bile oslobođene od poljoprivrednih poslova.

No, budući da je izrada kraluša složen posao, nisu mu bile vične sve žene. Bogate žene, koje ga nisu znale raditi, mogle su ga naručiti kod žena koje su ga znale izrađivati.

Ali samo nošenje kraluša nije uvijek značilo i dobar društveno-ekonomski položaj žene. Jer, djevojka je u svečanim prigodama mogla nositi majčin kraluš. Uvijek je bilo i nadmenih u dotjeranosti djevojaka koje su se koječeg odrekle samo da bi mogle nabaviti vlastiti kraluš.

Pa, iako je taj kraluš slao poruku o dobrom ekonomskom položaju djevojčine obitelji, to u stvarnosti nije moralo biti tako. Također, djevojka je kao miraz mogla donijeti kraluš u novi dom, no budući da se udala za siromašnog momka, nije bila dobrostojeća, što bi se po kralušu moglo zaključiti. Jedino je žena s većim brojem raskošnih kraluša bila dobro zbrinuta, pa su ti njeni kraluši, onima koji su za njih znali, slali točnu poruku o ekonomskom stanju nje i njene obitelji.

SA NOVIM VREMENOM, KRALUŠ SE MIJENJA

Nakon Drugog svjetskog rata dolazi do najvećih promjena kod kraluša. Osim staklenih, a sve češće umjesto njih, koriste se plastična zrnca, iako nemaju ni sjaj ni eleganciju onih staklenih. Sve bogatija ponuda zrnaca na tržištu donosi i neke druge boje: narančastu, ružičastu, ljubičastu i druge, koje se, uz uobičajene crvenu, belu i plavu, također počinju koristiti.

Upotreba konjskih repa prestaje 60-ih godina 20. stoljeća, kada se sve više počinje koristiti plastična nit (flaks). Jedina je prednost flaksa bila ta što je nisu napadali moljci, no zbog savijanja, kraluš na zimi stršao je u zrak, a đundž je bio okrenut na sve strane.

Osim što su staklena zrnca postupno bila zamijenjena plastičnima, sve češće su se koristila krupnija zrnca, budući da je i plastična nit na koju su se navodila bila deblja od konjskog repa. S vremenom je i ponuda sitnih zrnaca na tržištu bila sve slabija.

Sl.14. Moderna verzija samoborskog kraluša, autor Sonja Otmačić

2.5.4. SAMOBORSKI KRALUŠ DANAS

Odavno su žene presvukle se u odjeću gradskoga tipa, uz koju se nije nosio pleteni kraluš.

Iako rijetko, i danas pleteni kraluš nose starije žene, uz svečanu tradicijsku narodnu nošnju (koja se i jedina danas nosi): na tijelovskoj procesiji, na proštenjima vezanim uz crkvene blagdane i u različitim svečanim prigodama (Dan grada), a nose ga i članice KUD-ova sa samoborskog područja.

Kao i prije, i danas ga žene, uz svečanu nošnju, nose na hodočašće na Mariju Bisticu, 3. kolovoza, te ponovno na završnoj misi zahvalnici 5. kolovoza u Samoboru.

Ponekad ga nose i mladenke na svadbi.

Kraluš na košic ranije se nosio uz svakodnevnu nošnju, koja se danas više ne nosi, pa i takav kraluš rijetko susrećemo.

Sl.15. Moderna i manja verzija kraluša

Sl.16.Moderna, ali puna verzija kraluša

2.5.5. RADIONICE IZRADE KRALUŠA

Na samoborski kraluš se nije zaboravilo i ostaje sačuvan zahvaljujući Radionicama nizanja – izrade kraluša, koje u Samoborskome muzeju organizira mr. sc. Lela Roćenović, viša kustosica etnologinja te grupama ručnih radova u osnovnim školama koje radionice vodi Slavica Biščan. Sadapostoji i on line edukacijski tečaj Marie Forleo, u trajanju od dva mjeseca. Svaki tjedan polaznik tečaja dobiva nove edukacijske sadržaje, a materijali s tečaja su uvijek dostupni i mogu se iznova čitati i pregledavati.

Na dvanaest niti, 2,5 metara dugačkih, polaznice grupe moraju nanizati tijekom 32 radna sata više od 6000 zrnaca, a o načinu i tehnikama nizanja uči ih kreatorica kraluša Dragica Račić iz samoborske Male Jazbine.

Danas samoborski kraluš više nije nositelj samo lokalnog već i hrvatskog identiteta. Na Svjetskoj izložbi EXPO 98 u Lisabonu za koju je Terezija Horvat iz Domaslovca pokraj Samobora izradila 18 kraluša, po nacrtima Snježane Vego, akademske slikarice i kostimografkinje.

Kraluše su tada nosile hostese u hrvatskom paviljonu.

Nakon što u radionicama svladaju vještinu izrađivanja tog najsloženijeg samoborskog kraluša, žene kasnije same izrađuju slične, ali i jednostavnije kraluše, nastale na osnovi tradicijskog.

I ponosno ih nose uz suvremenu odjeću.

S. 17. Polaznica u radionici nizanja kraluša

Sl.18. Polaznice u radionici nizanja kraluša

3. POVEZIVANJE KULTURE I TRADICIJE SA SUVREMENIM DOBOM

Usredotočujući se na odnos između "umjetnosti i tradicije", ovaj diplomski rad ima cilj prikazati kako zajedno konstruirati povijest i modernost.

Svijet suvremene umjetnosti razvio je novi interes za tradicionalne oblike dekoracije i proizvodnje, te istražuje avanture u modernizaciji različitih regija.

Od dekoracija za interijer, odjevnih predmeta, kućnih tekstila pa čak i oblika suvremenih medijskih proizvoda možemo vidjeti utjecaj novog trenda koji slavi tradiciju i povijest kroz svoje uzorke, oblike i poruke sa primjesom nostalgije.

Tako dolazimo i do suvremenog tekstilnog tiska.

Tiskanje tkanina nije novi proces. Zapravo, postoji već stoljećima.

Tehnike su se mijenjale prilično puno puta tijekom godina, ali tekstilni tisak je drevna umjetnost koja se može vidjeti u tkaninama koje datiraju još od 4. i 5. stoljeća.

Sada imamo digitalni tekstilni tisak. Tisak radi na način da ima računalno kontrolirane lasere i visokotlačne mlaznice za ubrizgavanje tinte izravno u tkaninu.

To omogućuje visoku detaljnost sa brzim tempom, ali je to i skupi proces.

Jasno je može se reći da se tekstilni tisak odvija već mnogo i dugo svih ovih godina.

Čak i najstarije metode još uvijek se koriste u tiskanju tkanina danas.

SI.19

SI.20

SI.21

SI.19. Crochet collar by Marc Jacobs, Fall 2016, Ready-to-Wear collection

SI.20. Dolce & Gabbana, Milan Fashion Winter

SI.21. Crochet collar by Marc Jacobs, Fall 2016, Ready-to-Wear collection

3.1. DEKORATIVNO APLICIRANJE NA T-SHIRT MAJICE

Jedan od najranijih primjera majice s logom ili ukrasom može se naći u filmu iz 1939. god. "Čarobnjak iz Oza".

Tri muškarca koja pregledavaju Strašila na Wash & Brushup Co. u Emerald City-u, nose zelene majice jasno vidljivim natpisom "Oz" na samoj sredini.

U ranim 1950-ima, nekoliko tvrtki sa sjedištem u Miamiju na Floridi, počelo je ukrašavati majice različitim turističkim imenima te imenima raznih likova.

Prva tvrtka je TROPIX uniforma, čiji je osnivač Sam Kantor, iz Miamija.

Oni su bili izvorni vlasnici licence za printanje Walt Disney likova 1976. god. uključujući Mickey Mouse-a i Davy Crockett-a.

Kasnije se T-shirt tisak proširio i na druge tvrtke, uključujući Sherry Manufacturing Company, također sa sjedištem u Miamiju.

Sherry je 1948. započeo sa sitotiskom, printao je dezen za šalove. Kasnije se razvio u jednu od najvećih tiskarskih kompanija u Sjedinjenim Američkim Državama.

Sl.22. Pink Floyd Band t-shirt

Sl.23. Simbol anarhije

U '60-ima **ringer** majica je postala jedan od glavnih simbola, pogotovo mlade rock populacije.

Desetljeće kasnije pojavljuje se **tie-dye** i **sitotisak**, i majica se koristi kao medij nosive umjetnosti. Otiskuje se sve na nju od suvenira, komercijalnih do raznih prosvjedničkih poruka.

Psihodelični umjetnik Warren Dayton na majice je tiskao razne političke, prosvjedničke te pop art poruke.. poput lika Cesara Chaveza, političkih karikatura, te raznih drugih kulturnih ličnosti i to sve objavio krajem 60 ih u Los Angeles Times novinama.

Krajem '60-ih osniva se Monster company koja svoju slavu stječe tiskanjem lista marihuane. Također u '60-ima pojavljuje se majica likom Che Guevara.

Sl.24. Lik Che Guevara na majici

Sl.25. Print kamuflaže na majici

Sredinom 1980-ih, bijeli T-shirt je postao moderan nakon glumac Don Johnson ga je nosio sa Armani odjelima u Miami Vice-u.

Danas, mnoge značajne i nezaboravne majice proizvedene u '70-ima postala su i ostala neizbježan dio pop kulture. Primjerice svijetlo žuta "*Happy face*" majica, "*The Rolling Stones*" isplaženog jezika, a Milton Glaser kultni "*I ♥ NY*" dizajn.

Sl.26. The Rolling Stones T-Shirt

Sl.27. I love NY, T-shirt

Sl.28 Bazinga (Teorija praska tv show)

We can do it!

Naručio Westinghouse Company. Howard Miller stvorio je niz plakata koji pomažu u jačanju moralnog položaja tijekom Drugog svjetskog rata. Uobičajeno je povezan s pokrovom Saturday Night Posta Norman Rockwella s Rosiejem Riveterom te su oboje postale ikonične slike za vrijeme Drugog svjetskog rata i prava žena.

Anarhija simbol

Razvojna poruka od prijelaza stoljeća, simbol je postao državno popularan kroz punk rock scenu početkom 1970-ih.

YOLO

Od suvremenih primjera aplikacija na t-shirtu uz ove klasike, trenutačno je napoznatija mantra YOLO koju je pokrenuo reper Drake, YOLO (akronim za "You Only Live Once") bio je nominiran za 2012. Riječ godine od American Dialekt Societya. Sada se može vidjeti na majicama prodanim od strane prodavača ulica diljem zemlje.

Hello Kitty!

Također tu je i Hello Kitty! Potječe iz 1976.godine, no veliku popularnost na zapadu je stekla tek unazad zadnjih nekoliko godina, a time i pet milijardi dolara medijskog carstva. To je Hello Kitty! Tijekom proteklih 37 godina, Hello Kitty! Brand je otišao globalno s majicama i odjećom te požnjeo veliki dio uspjeha.

Sl.29. Happy face T-shirt

Sl.30. Y.O.L.O.

Sl.31. Hello Kitty

Sl.32. We Can Do It!

3.2. TEHNIČKE METODE APLICIRANJA

Postoje različite tehnike proizvodnje od kojih je najpopularniji sitotisak. Uz njega postoji još i digitalni tisak, tie dye postupak, direktna aplikacija korištenjem boja za tkanine, markera, bojica, boja u spreju i još mnoge druge.

SITOTISAK

(serigrafija, svilotisak) spada u direktnu tehniku propusnoga tiska sa mogućnošću tiska na različite materijale. Smatra se najstarijom tehnikom tiska.

PRINCIP RADA SITOTISKA

Tiskovna forma pripremljena za tisak na tekstil koristeći jednostavni sitotiskarski stroj. Tisak se ostvaruje načinom da se bojilo strugačem (raketom) potiskuje kroz tiskarsku formu koja je izrađena od svile koja je zategnuta na drveni ili aluminijski okvir.

Osim ručnog načina tiska, postoje i strojevi za sitotisak, kako jednobojni tako i višebojni, te poluautomatski i automatski.

Tisak se može raditi na ravnim oblicima, a zbog fleksibilnosti tiskovne forme i na zakrivljenim oblicima, te raznim materijalima, tako da sitotisak ima široku primjenu, posebno kod gotovih proizvoda.

U tekstilnoj industriji je praktično nezamjenjiva tehnika tiska na tekstilne predmete, kako direktno na tekstil tako indirektno na transfer papir s kojega se poslije otisak termo prešama prenosi na tekstil pod utjecajem visoke temperature. Ovisno o vrsti materijala na koji se tiska, koriste se bojila pogodna za taj materijal.

USPOREDBA SA DRUGIM TEHNIKAMA TISKA

U odnosu na druge tehnike tiska, sitotisak ima mogućnost nanošenja različitih debljina slojeva bojila, tako da konačni otisak na predmetu može biti reljefan. Otisak odlikuje dugi vijek trajanja u svim uvjetima korištenja, te velika pokrivenost. U usporedbi s drugim tehnikama tiska, kvaliteta sitotiska nije velika, zbog nepravilnog oblika reproduciranih rasterskih točkica

TIE DYE

Nastao je u Indiji, Japanu i Africi još u šestom stoljeću. Neki oblici boja korištenih pri tom postupku se zovu se Bandhani koja je najstarija poznata tehnika. Koristi se u indijskim kulturama, a Shibori prvenstveno se koristi u japanskim kulturama. Proces tie-dye obično se sastoji od savijanja, uvijanja, presavijanja, ili gužvanja tkanine ili odjeće i obvezujući je gudačkim ili gumenim trakama, zatim primjenom boje.

POSTUPAK BOJANJA TKANINE

Bojenje tekstilnog materijala obavlja se u vodenoj otopini bojila. Bojilo se otapa u omekšanoj vodi, a po potrebi otapanje se ubrza zagrijavanjem. Samo potpuno otopljeno bojilo smije se izliti kroz sito u kupku za bojenje. Otopina u kupki sadržava osim bojila i potrebne dodatke: soli kiseline, alkalije itd. Otopljeno bojilo s dodacima čini kupku za bojenje. Volumen otopine izražava se uvijek u omjeru prema materijalu.

U ovako pripremljenu kupku potapa se tekstilni materijal da primi bojilo.

Sl.33. primjer Tye Dye majice

Sl.34. primjer Tye Dye majice

DIGITALNI TISAK

Postoje dva načina digitalnog tiska, direktno printanje na majicu ili printanje uz pomoć topline. Direktno printanje na majicu kao što i sam naziv kaže, direktno pomoću printera printa boju na majicu. Dok printanje uz pomoć topline printa print na papir koji se onda pomoću topline (pod visokom temperaturom) lijepi na majicu.

Ova metoda jako je popularna jer je ishod skoro pa identičan sitotisku, a u isto vrijeme je i ekonomičan.

Metode nabrojane su najučestalije metode, ali uz njih naravno postoje razni drugi načini kao što su DIY tehnike koje se mogu kod kuće raditi, kao što su lijepljenje termičkih printeva na majice uz pomoć glačala, direktnim apliciranjem boja na tkanine, bojenje markerima itd..

Sl.35. Primjer diditalnog tiska

4. EKSPERIMENTALNI DIO

4.1. METODIKA RADA

Samoborski kraluš kao ilustracija je bila moj glavni poticaj pri izradi radova koje ćete moći vidjeti u daljem djelu ovog završnog rada. Moj prvi susret tim tradicionalnim nakitom je bio još dok sam bila dijete. Današnja sloboda izričaja i kombinacija ručne i grafičke obrade radova je upravo ono što me zavelo i zainteresiralo za tu tehniku ručnog rada.

Osim te vrste dizajna htjela bi spomenuti isto kao jedan od motivatora i velikih utjecaja za ovaj rad, umjetnicu NeSpoon iz Varšave koja koristi ukrasnu čipku u svojoj jedinstvenoj uličnoj umjetnosti koju prevodi u keramiku, šablone, slike i kukičane remenje instalirane na javnim prostorima.

Estetika i energija koja se vidi u njenim radovima je izvanredna i u meni osobno stvara nadahnuće, mir, sreću, povratak u djetinjstvo i osjećaj poštovanja.

Upravo kombinacija linija, oblika, tradicije i geometrijska obrada njezine umjetnosti koju zove "javnim nakitom" zbog pretvaranja napuštenih i neukrotivih prostora u nešto estetski ugodno, glavne su karakteristike mojih ilustracija.

Radovi su ručno i digitalno obrađeni.

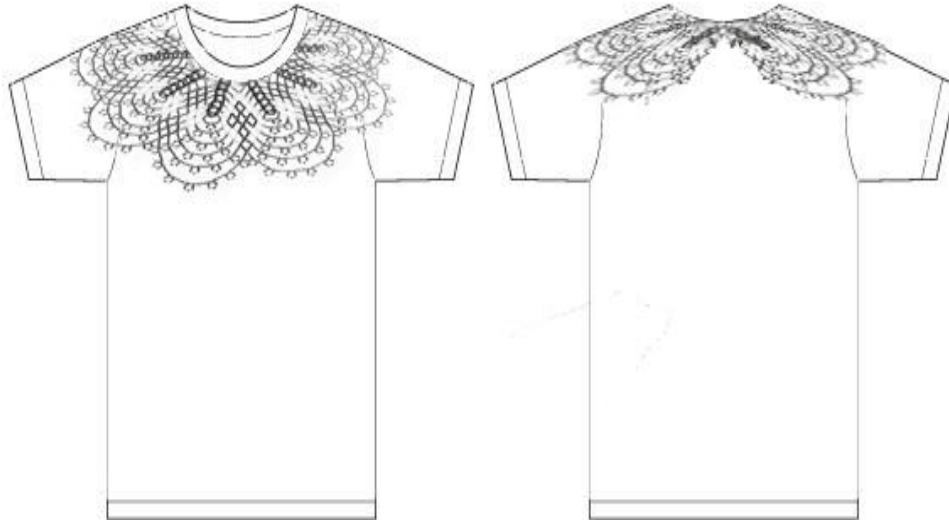
Prva faza je crtanje motiva na papiru i glavna tehnika crtanja kojim sam se koristila je crna ink olovka, markeri ili vodeni tuševi u nijansama primarne crvene, bijele, plave u tonovima samoborskog kraluša.

Druga faza je digitalno obrađivanje u Adobe Photoshopu.

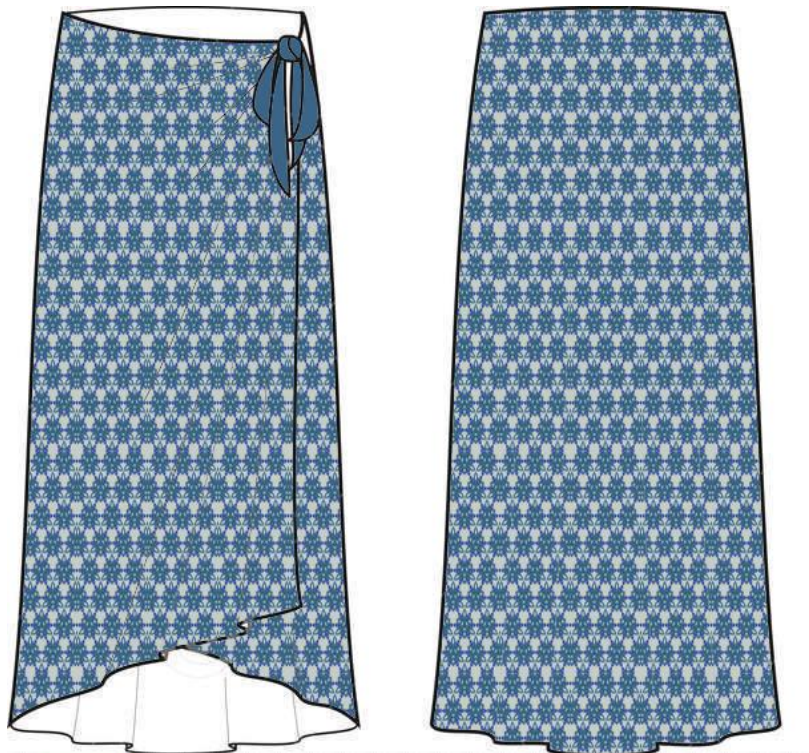
Princip rada je bio sljedeći:

Skiciranje motiva crnom ink olovkom. Isti rad se potom skenira i digitalno obrađuje u Adobe Photoshopu. Digitalna obrada je maksimalna. Korištena na radovima za ponavljanje elemenata, dobivanje dubokih tonskih kontrasta, preklapanje motiva i dobivanja istih zrcalno simetričnih oblika. Inspiraciju za dodatnu digitalnu obradu pronalazim u kompleksnoj mreži misli i slika u glavi spontanijem spajanjem oblika, simbola, boja, uzoraka, tekstura, dodatnim crtanjem i rezanjem. Gotova ilustracija se potom priprema za tisak te šalje u digitalnu tiskaru koja istu printa na T-shirt majicu putem digitalnog tiska.

4.2. TEHNIČKI PRIMJERI PROIZVODA

Sl.36. Tehnički primjer proizvoda kao t-shirt za turističku prodaju

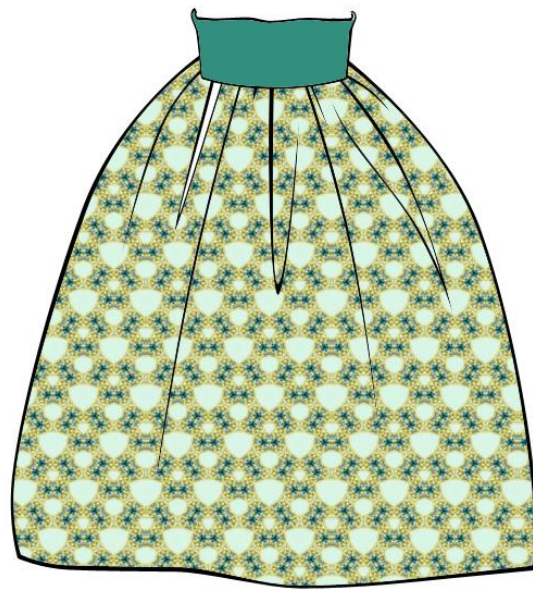

Sl.37. Tehnički primjer proizvoda – Pareo/sarong

Sl.38. Tehnički primjer proizvoda – Pareo/sarong

Sl.39. Tehnički primjer proizvoda – Suknja

Sl.40. Tehnički primjer proizvoda – Jastučnice

5. REZULTATI RADA

Priloženo je 30 ilustracija koje su namijenjene za izradu aplikacija za T-shirt majice, a mogu se digitalno otisnuti također na torbe, slikarska platna, postere, ukrasne kutije, tekstile za turističku prodaju...

Sl.41. Kolaž radova likovne mape

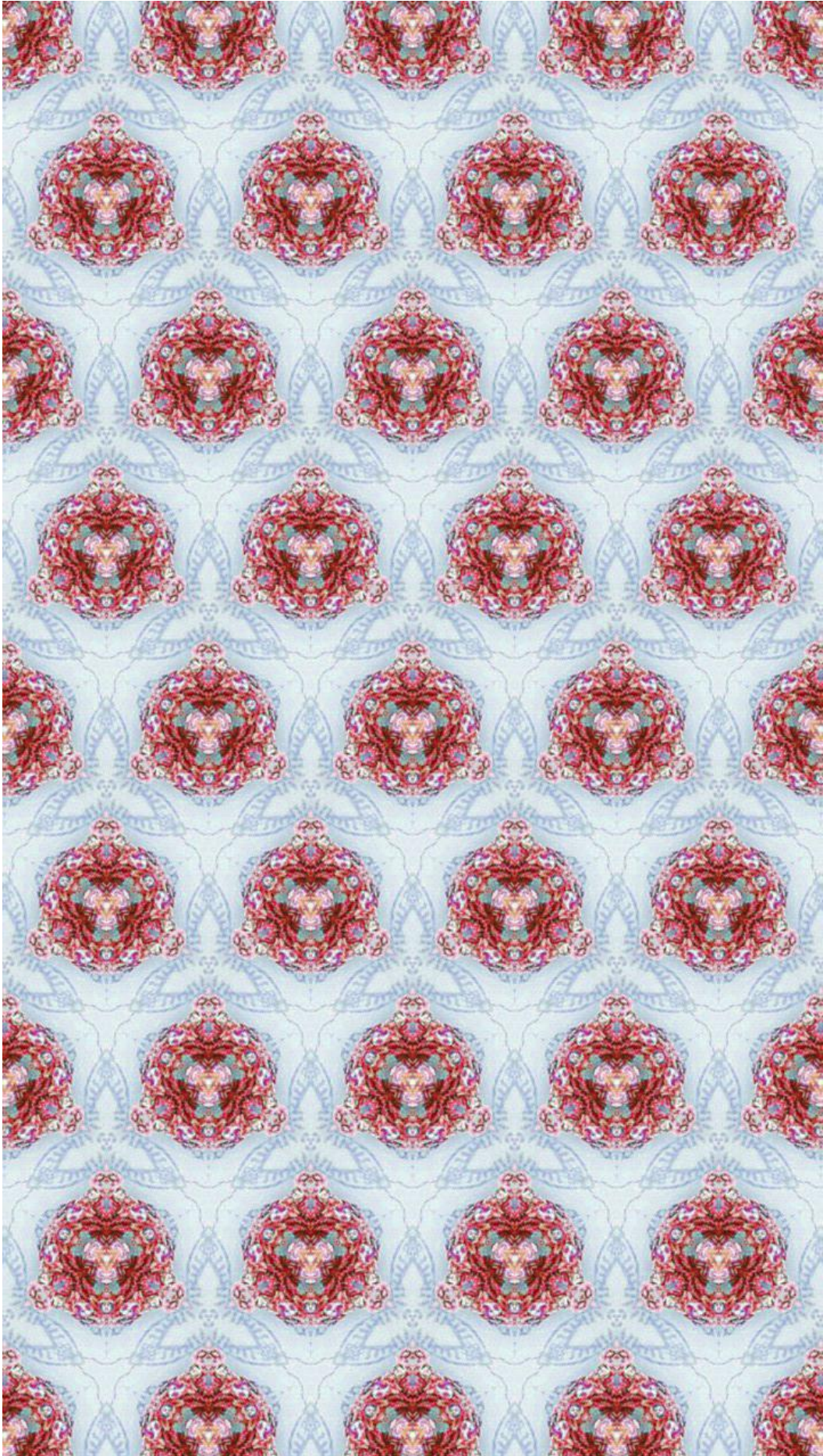

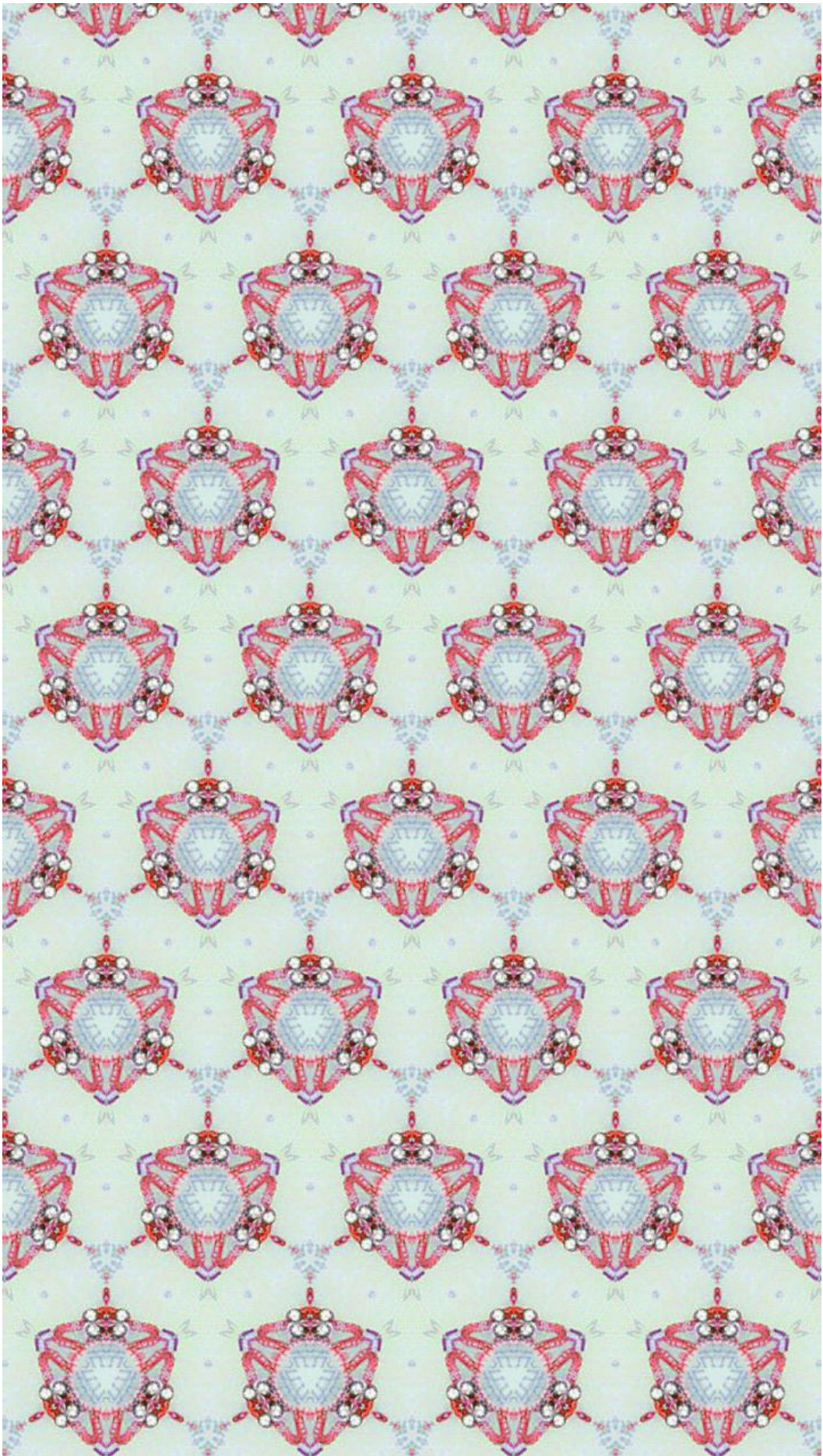
**KOLEKCIJA
TEKSTILA SA**

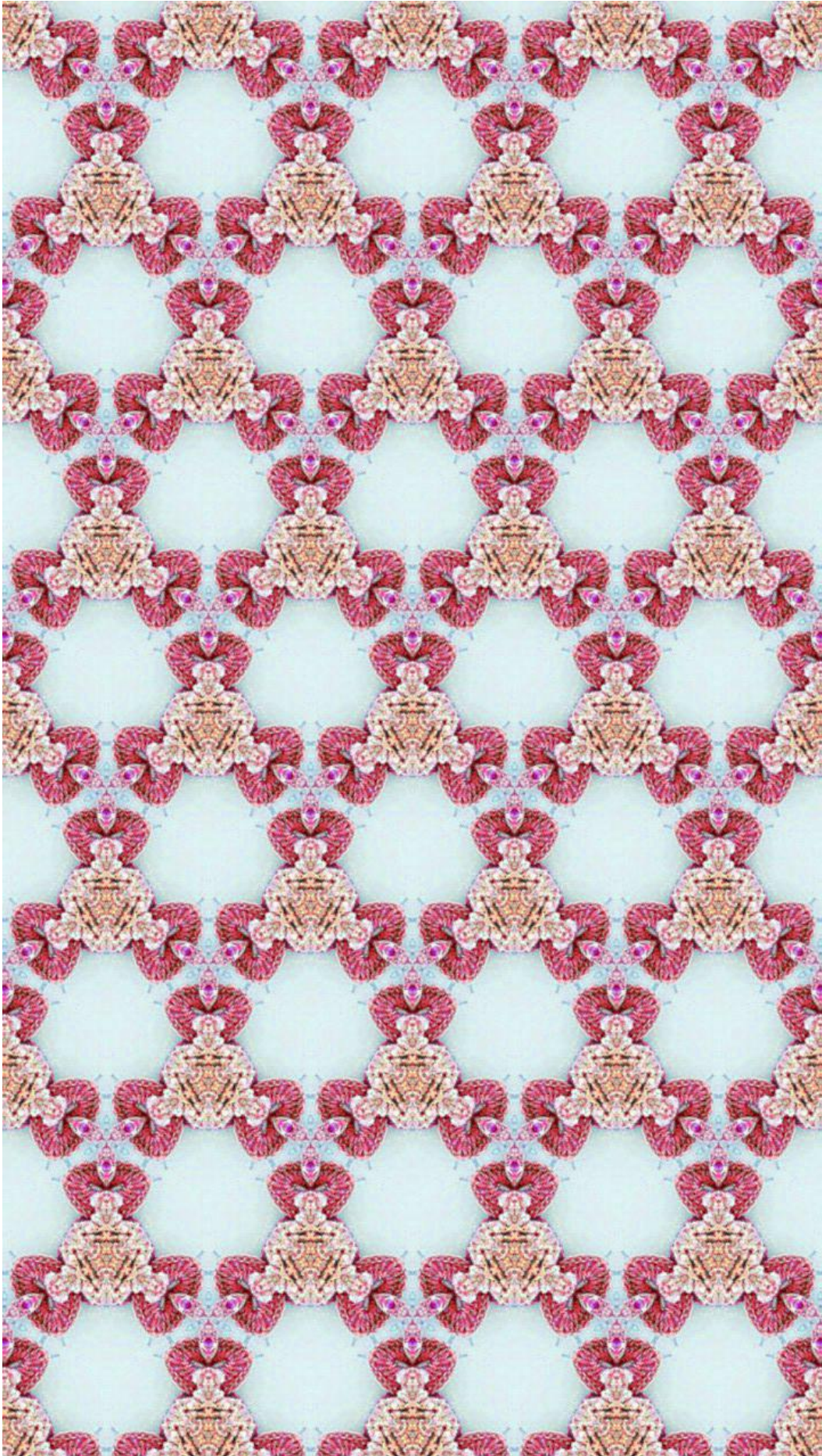
**NAGLASKOM NA
CRVENOJ BOJI**

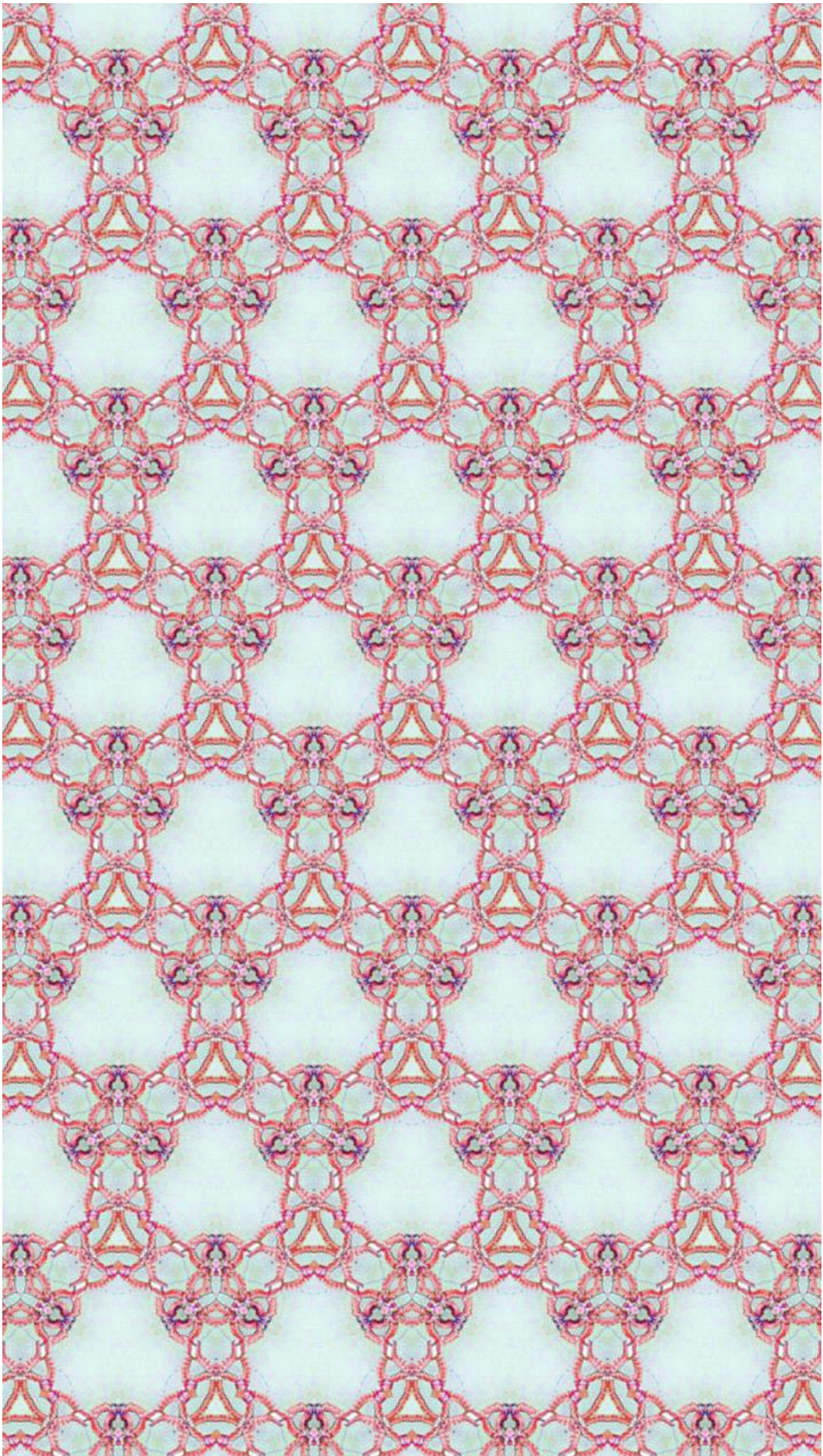

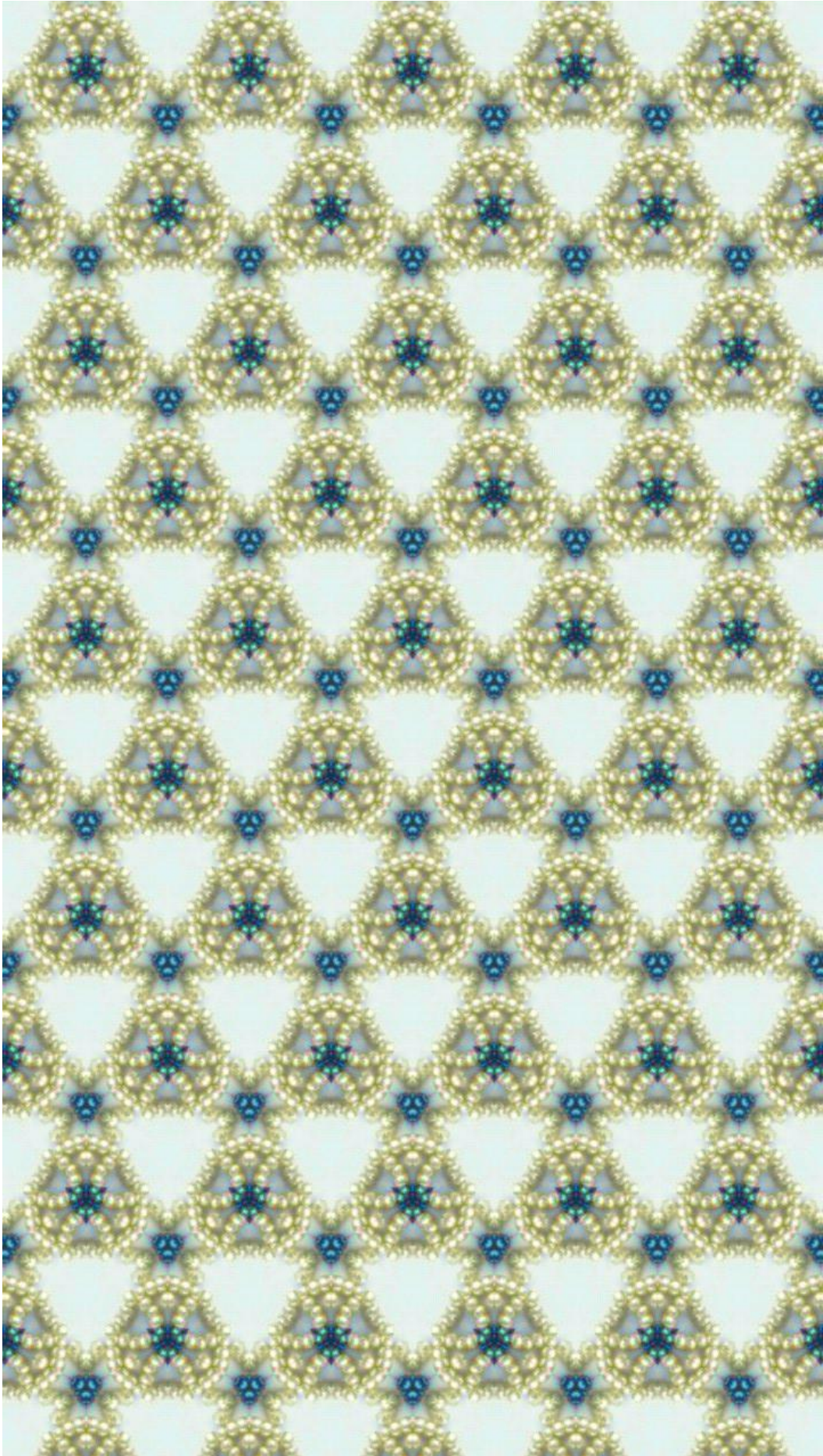

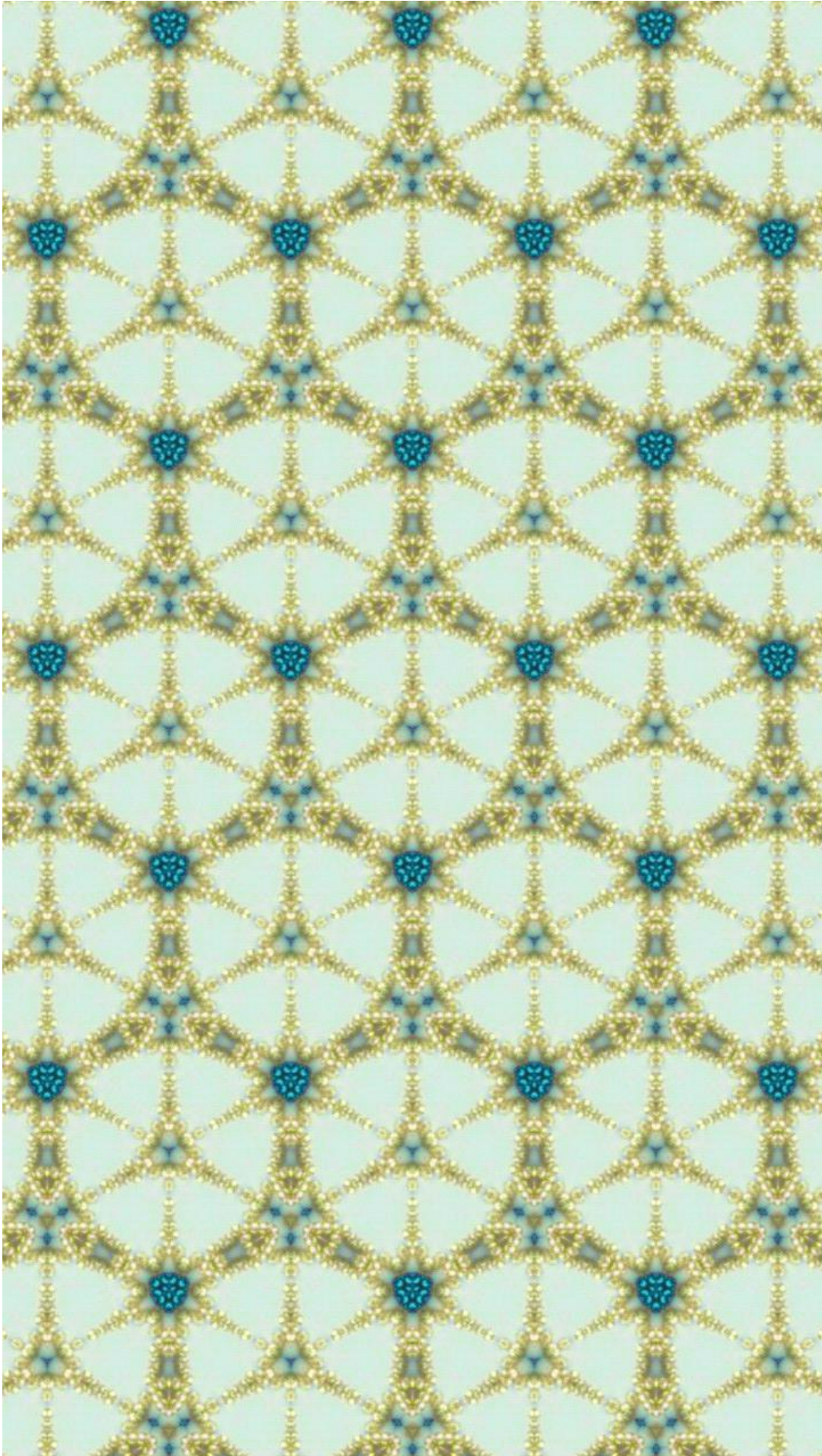

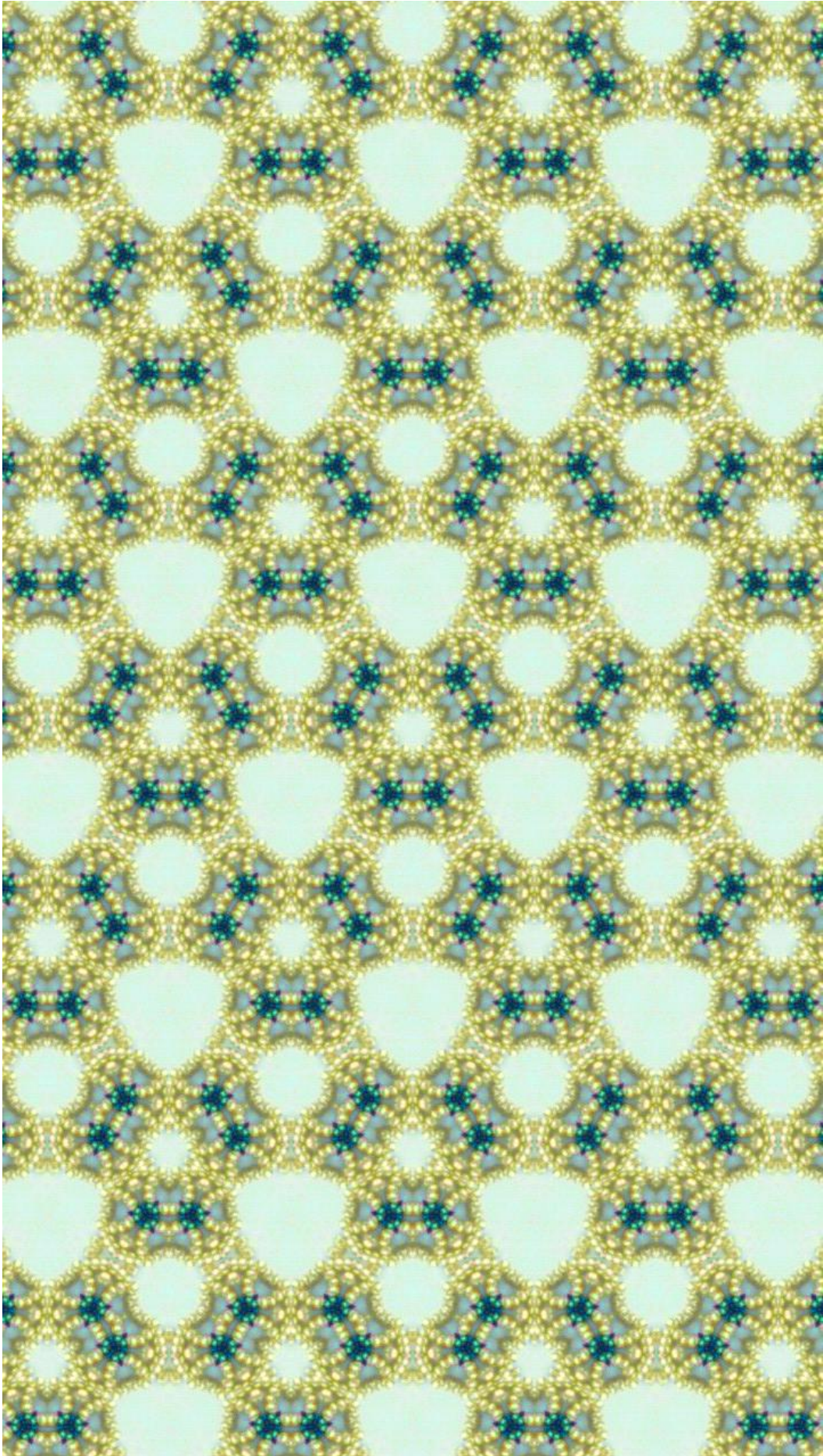

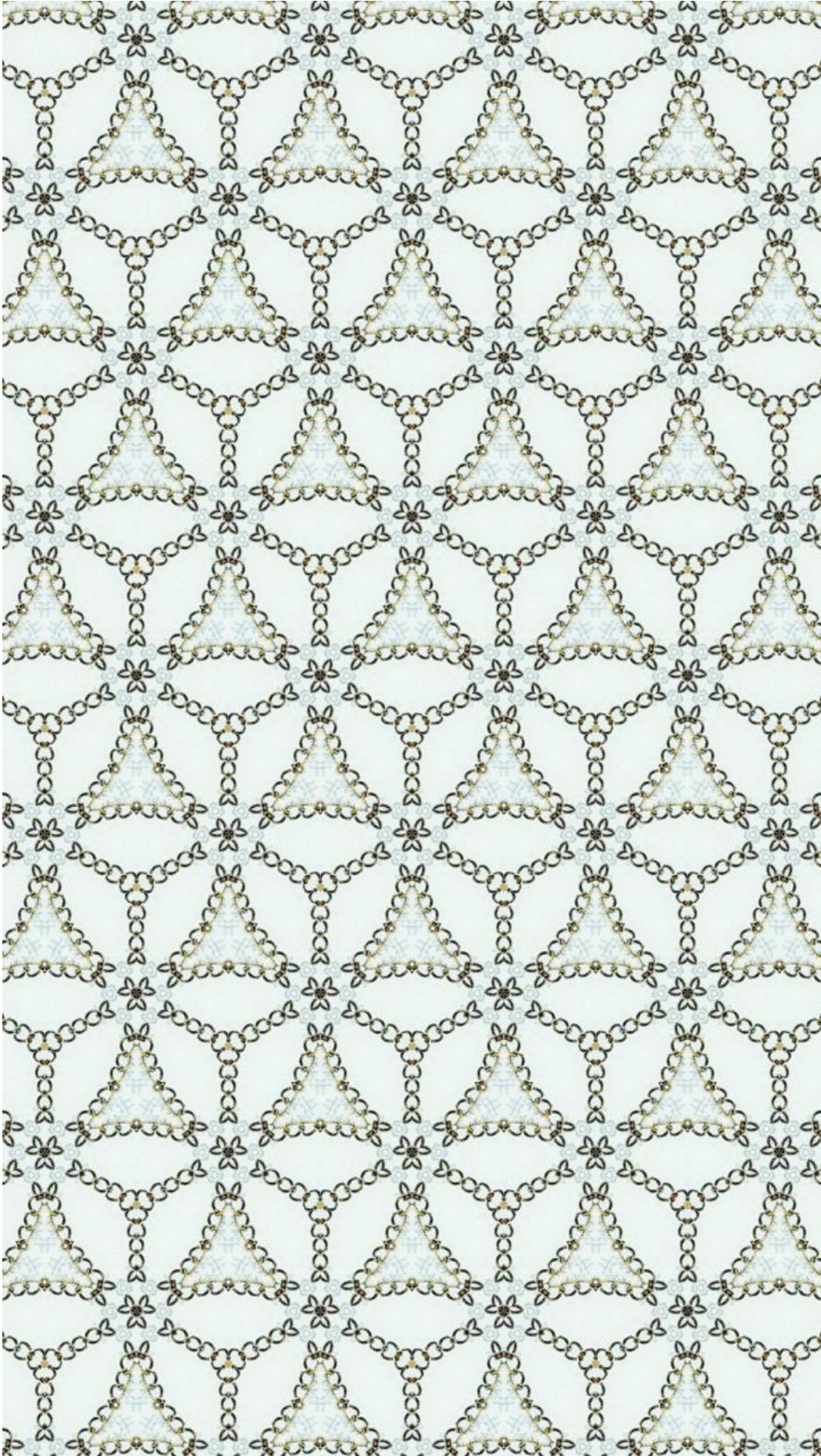

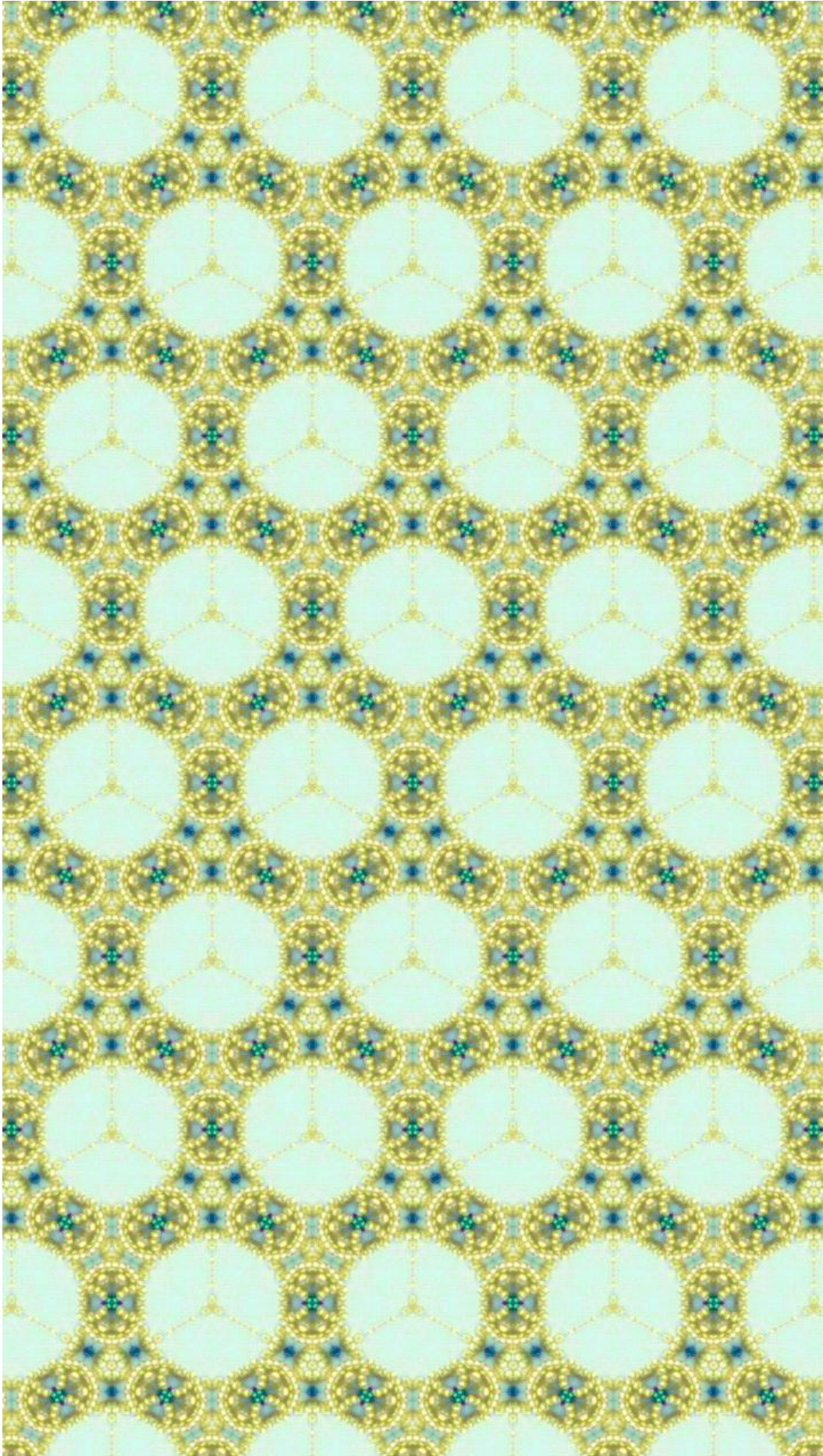

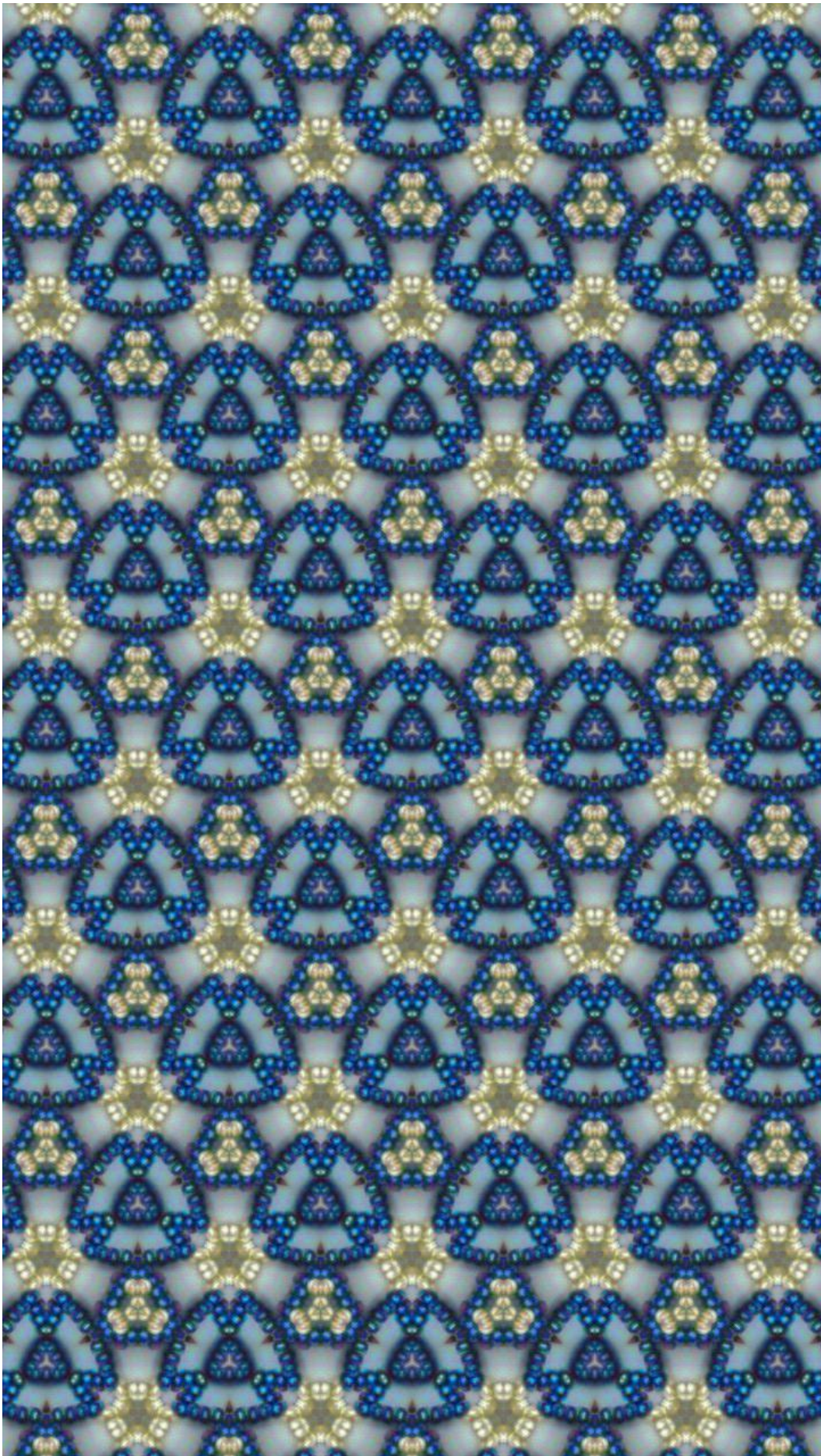

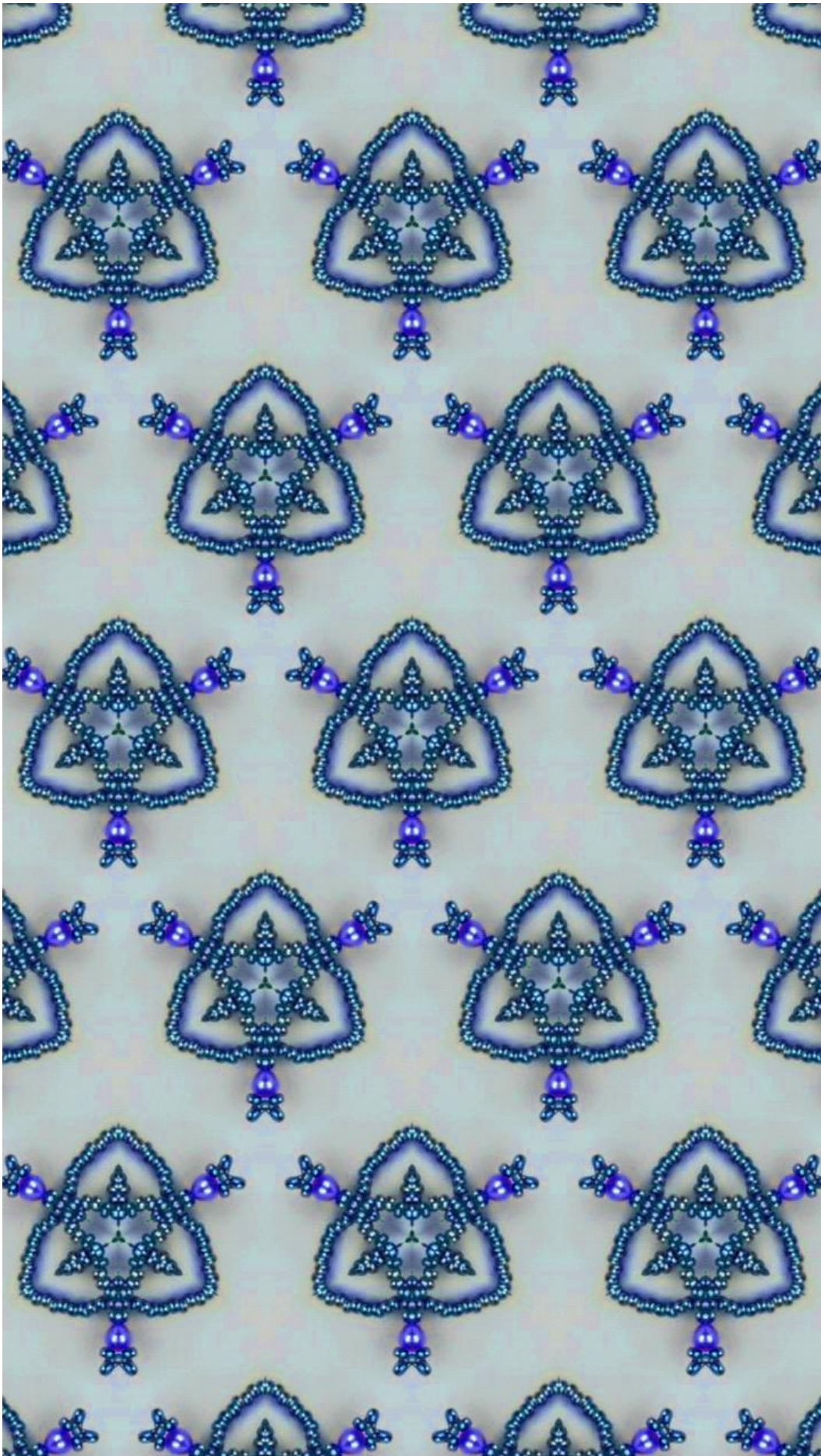

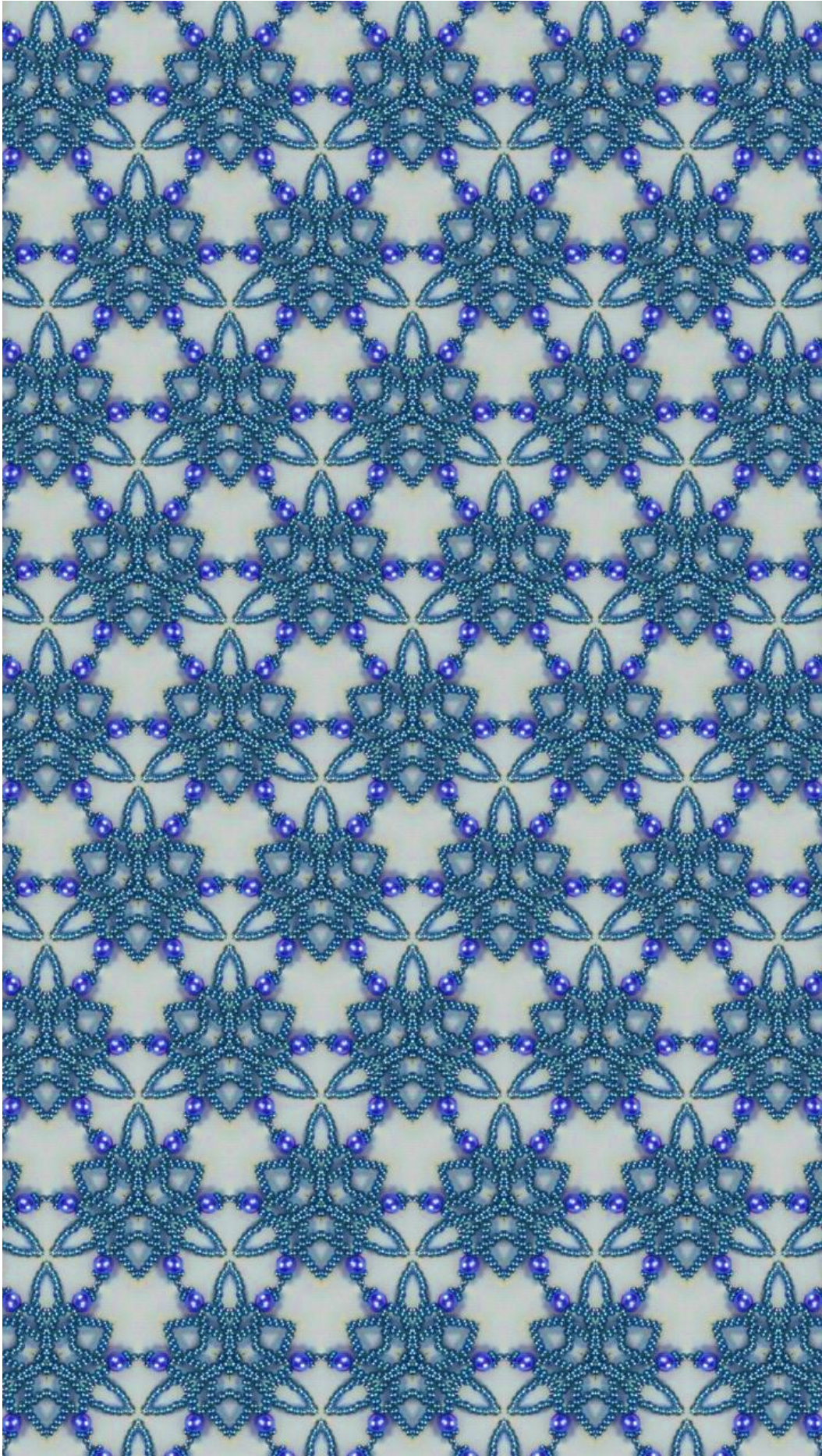

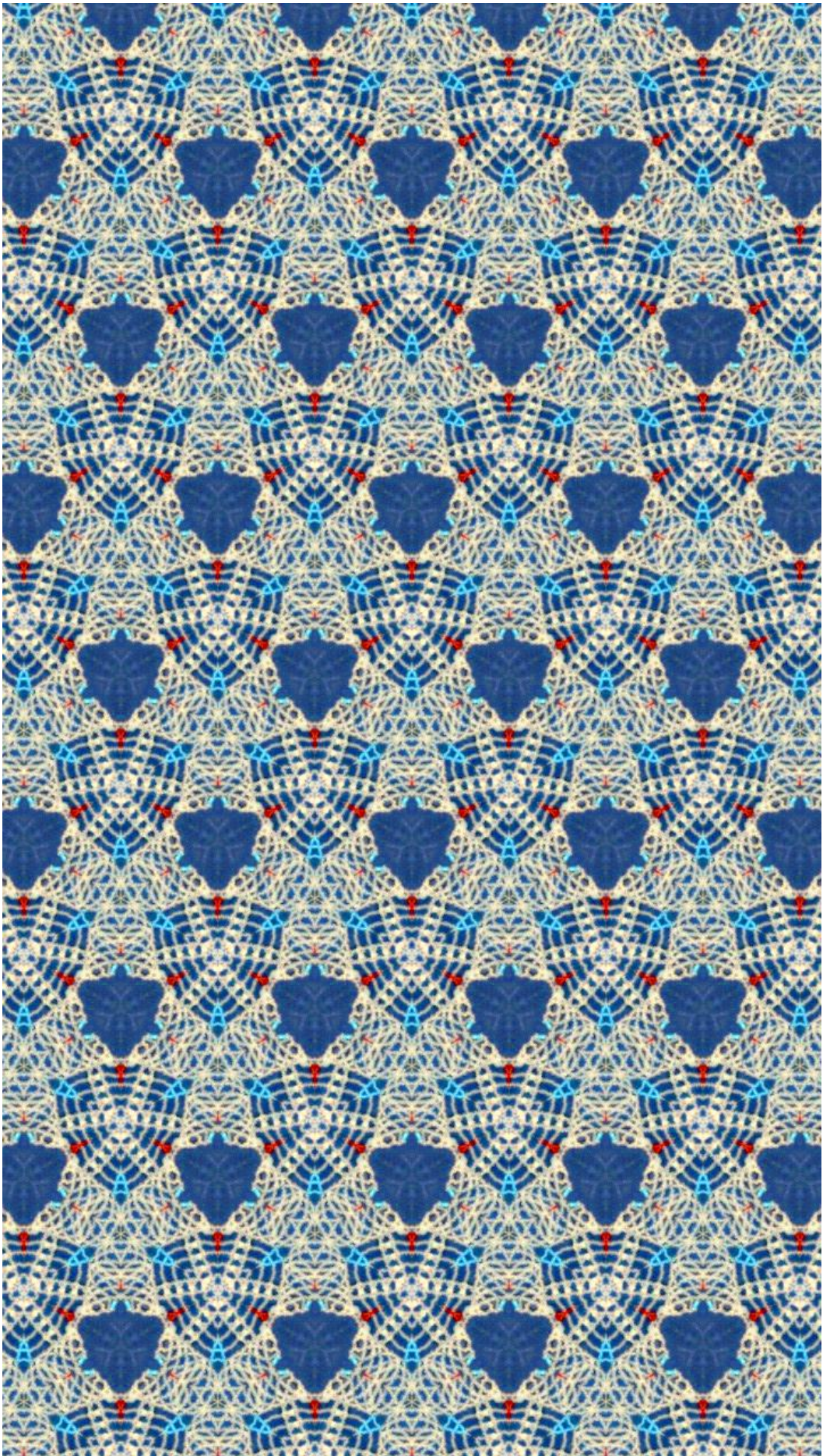

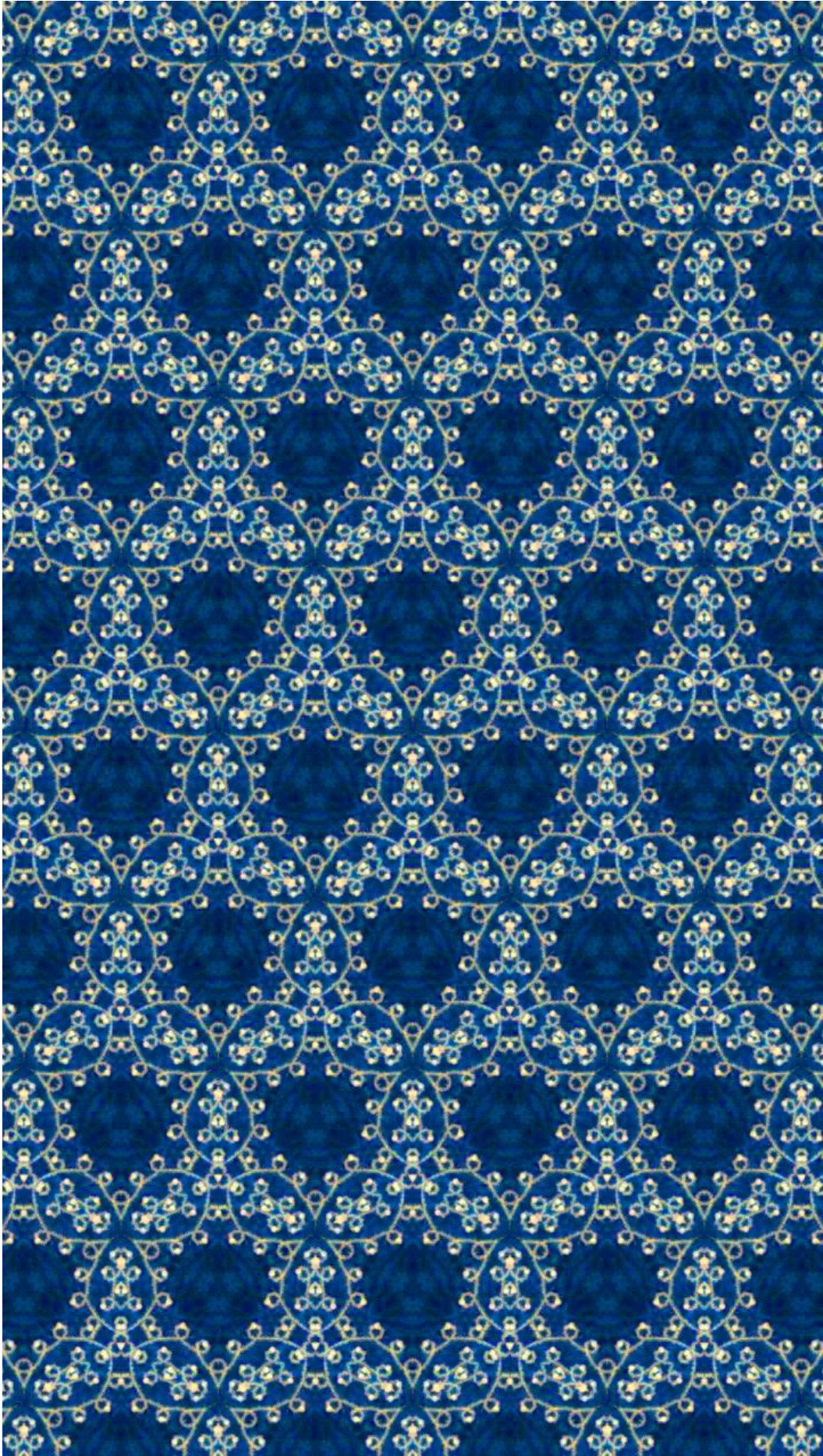

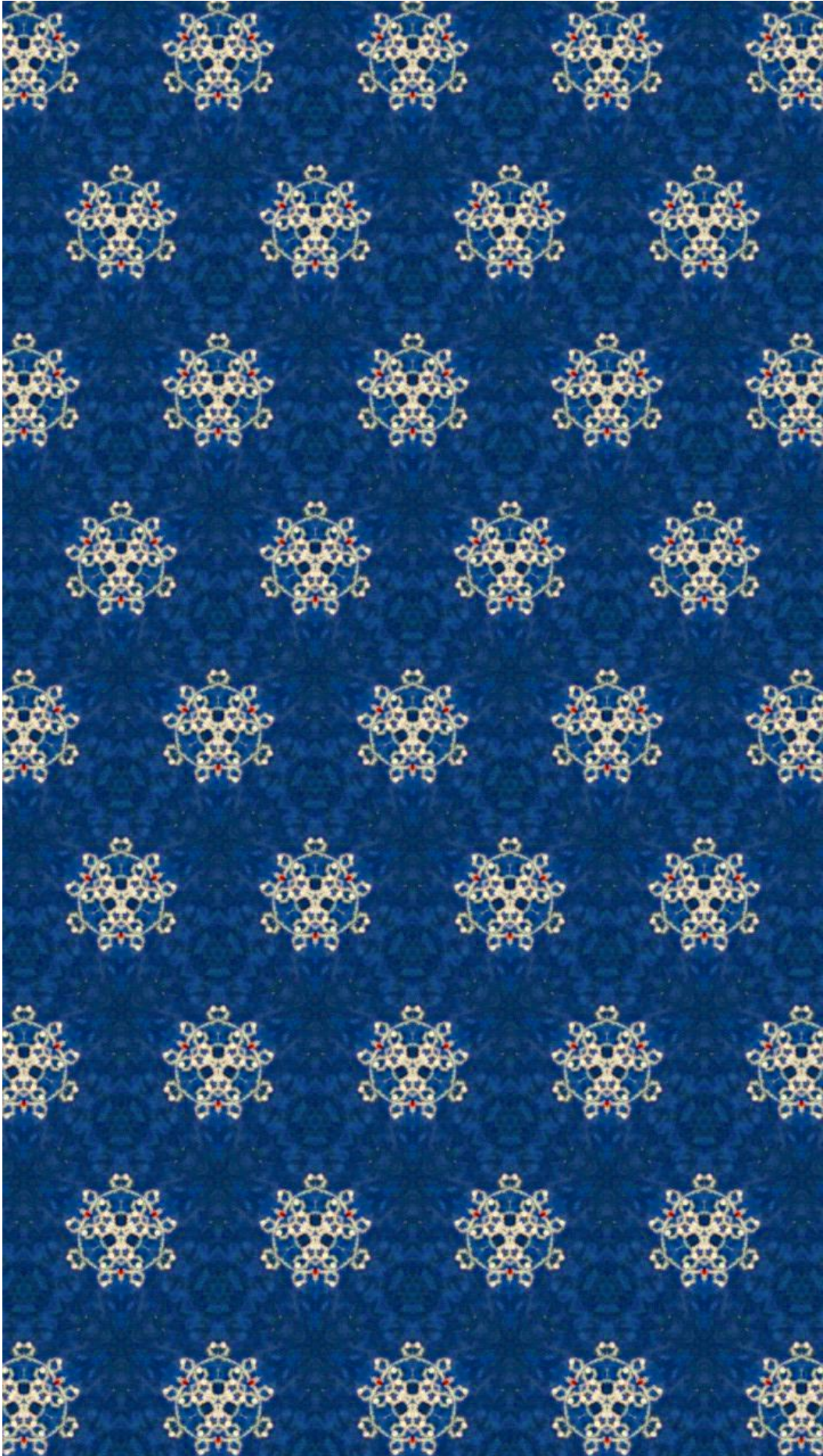

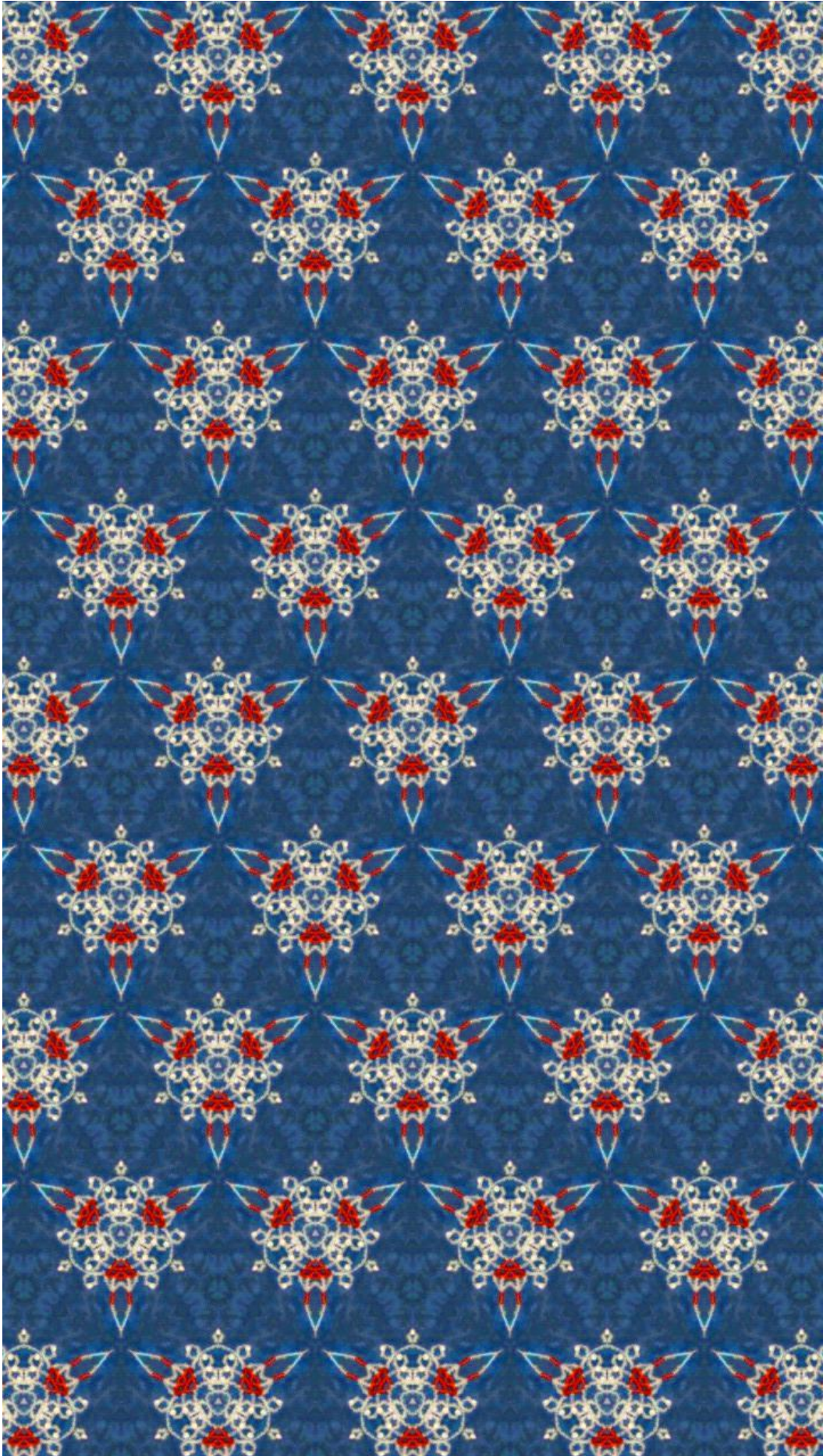

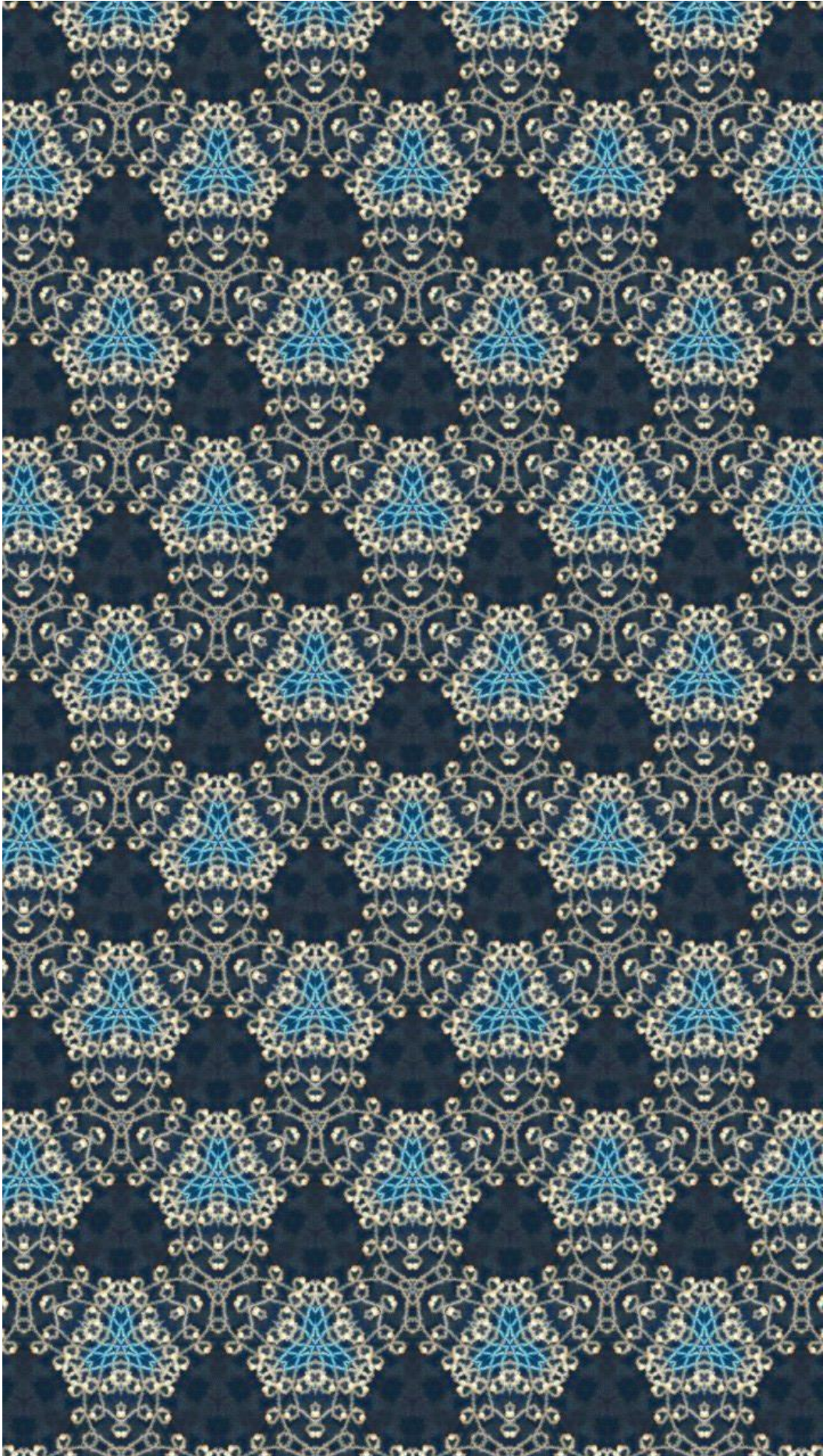

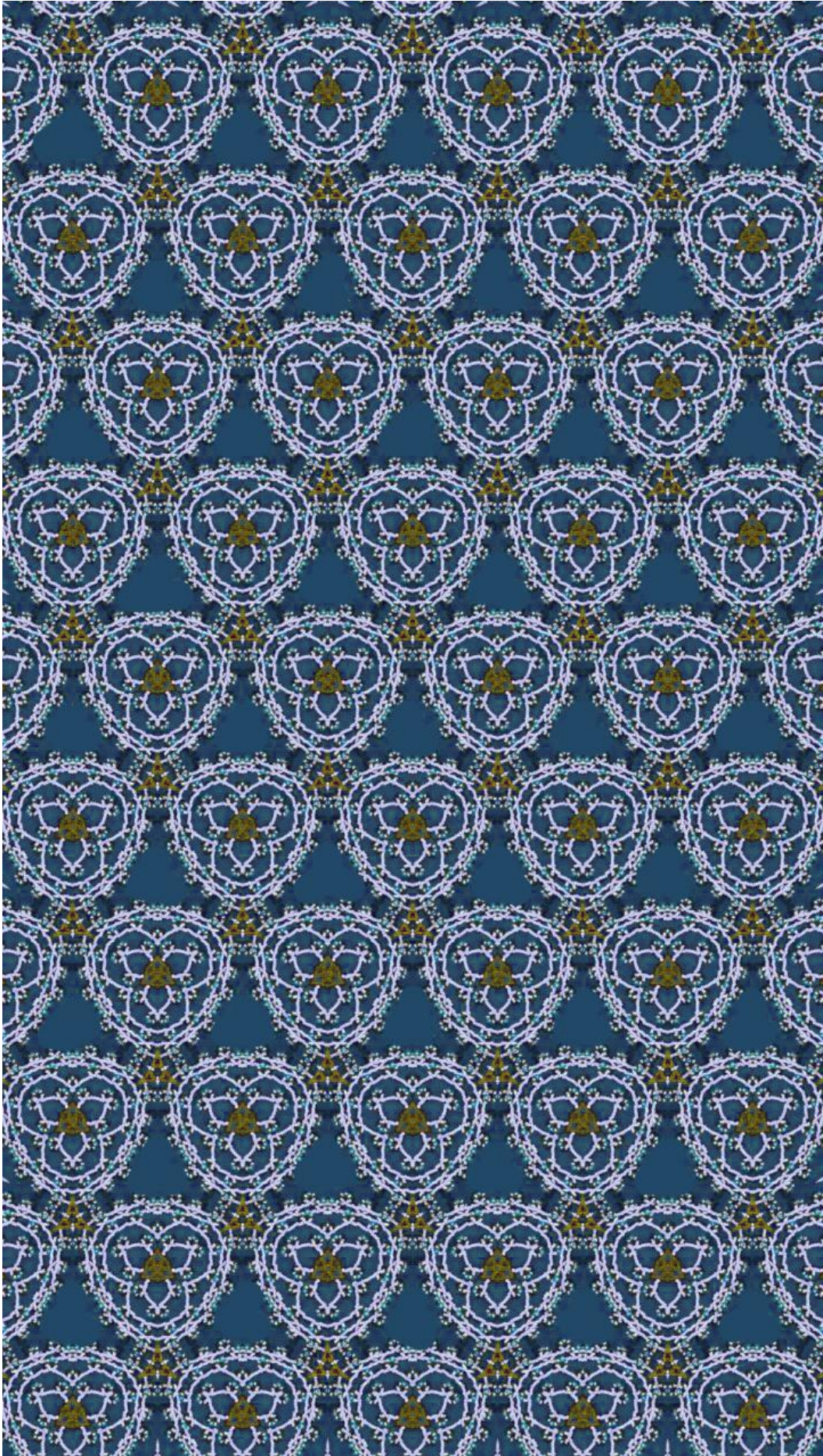

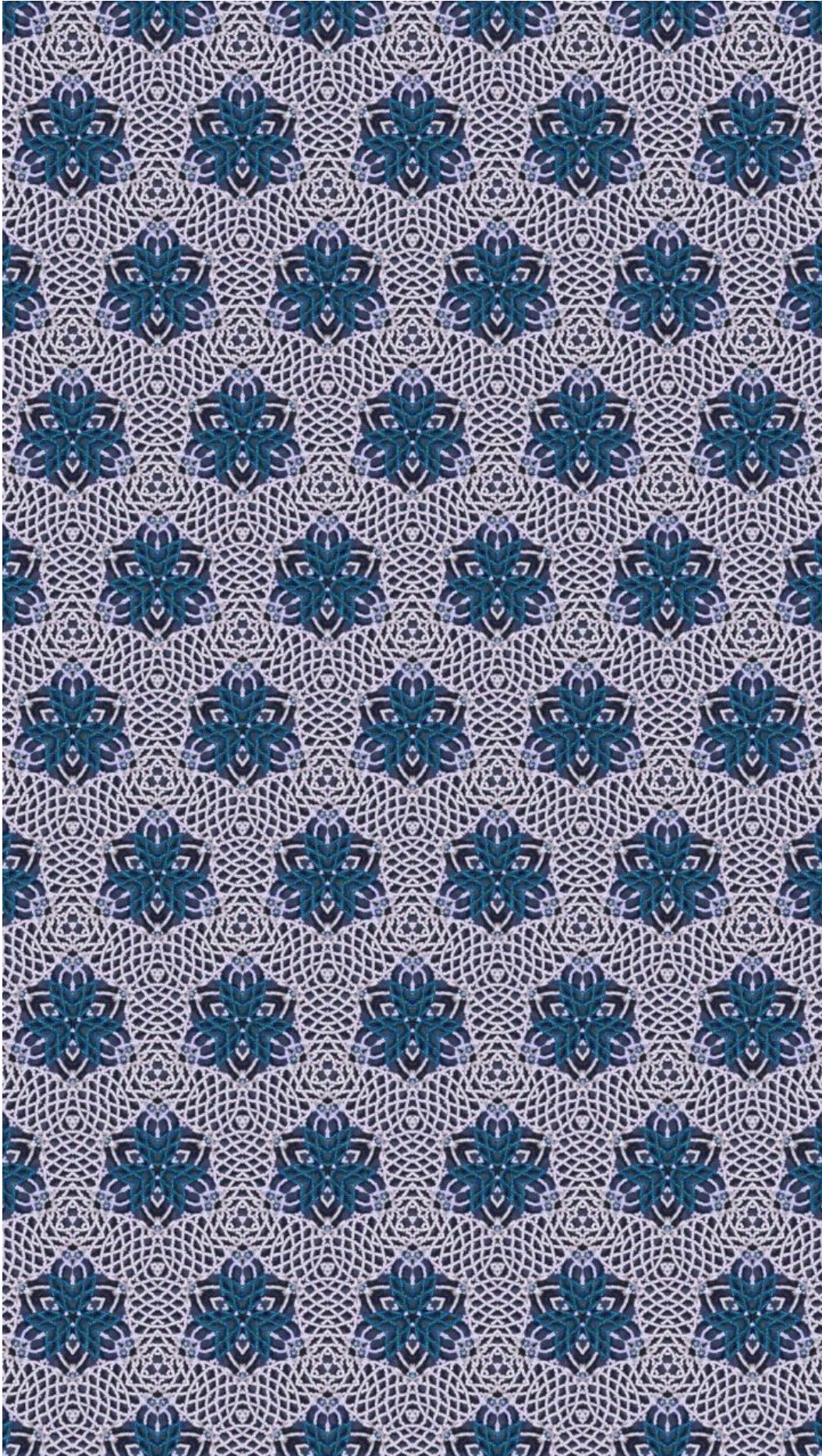

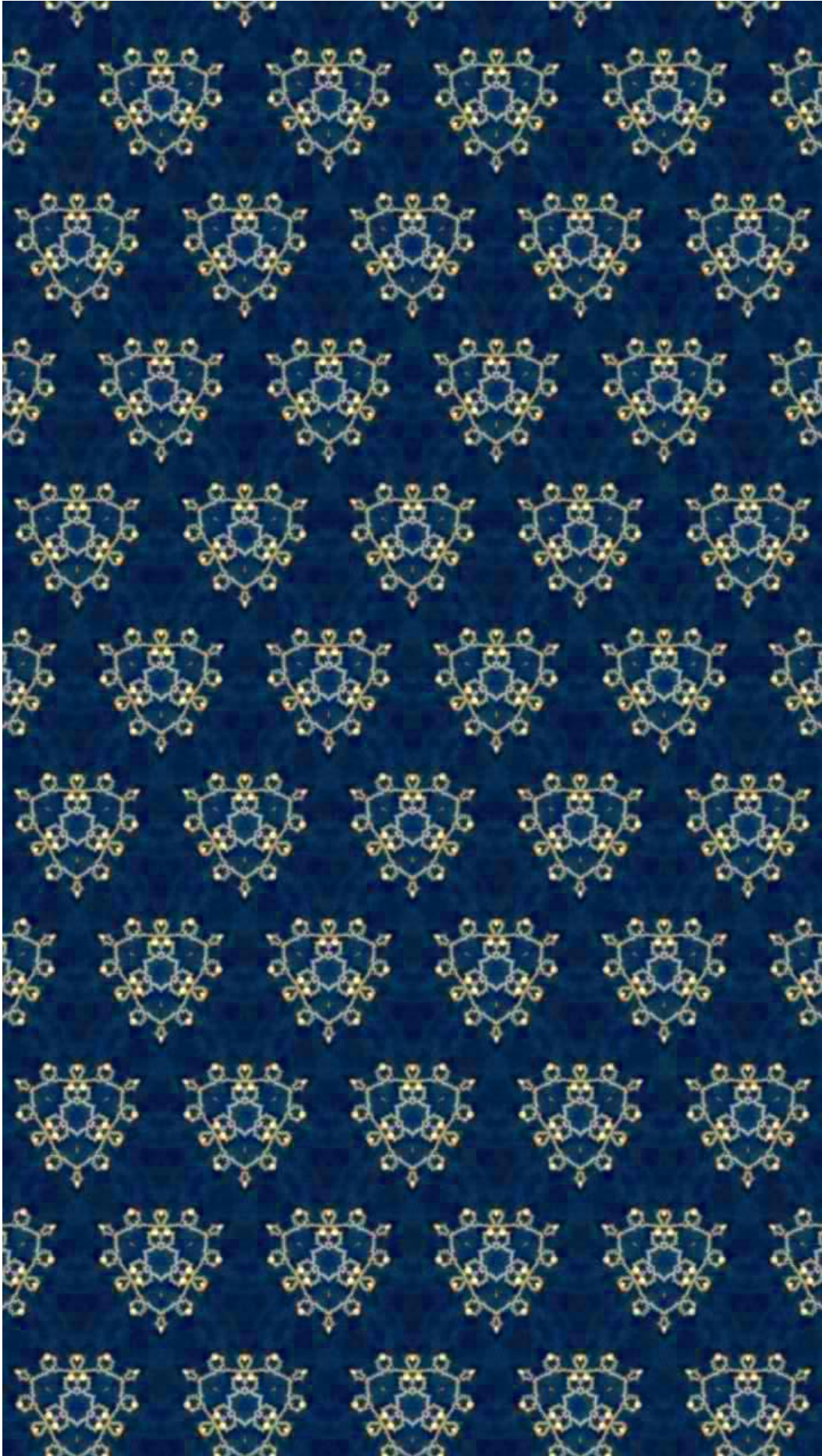

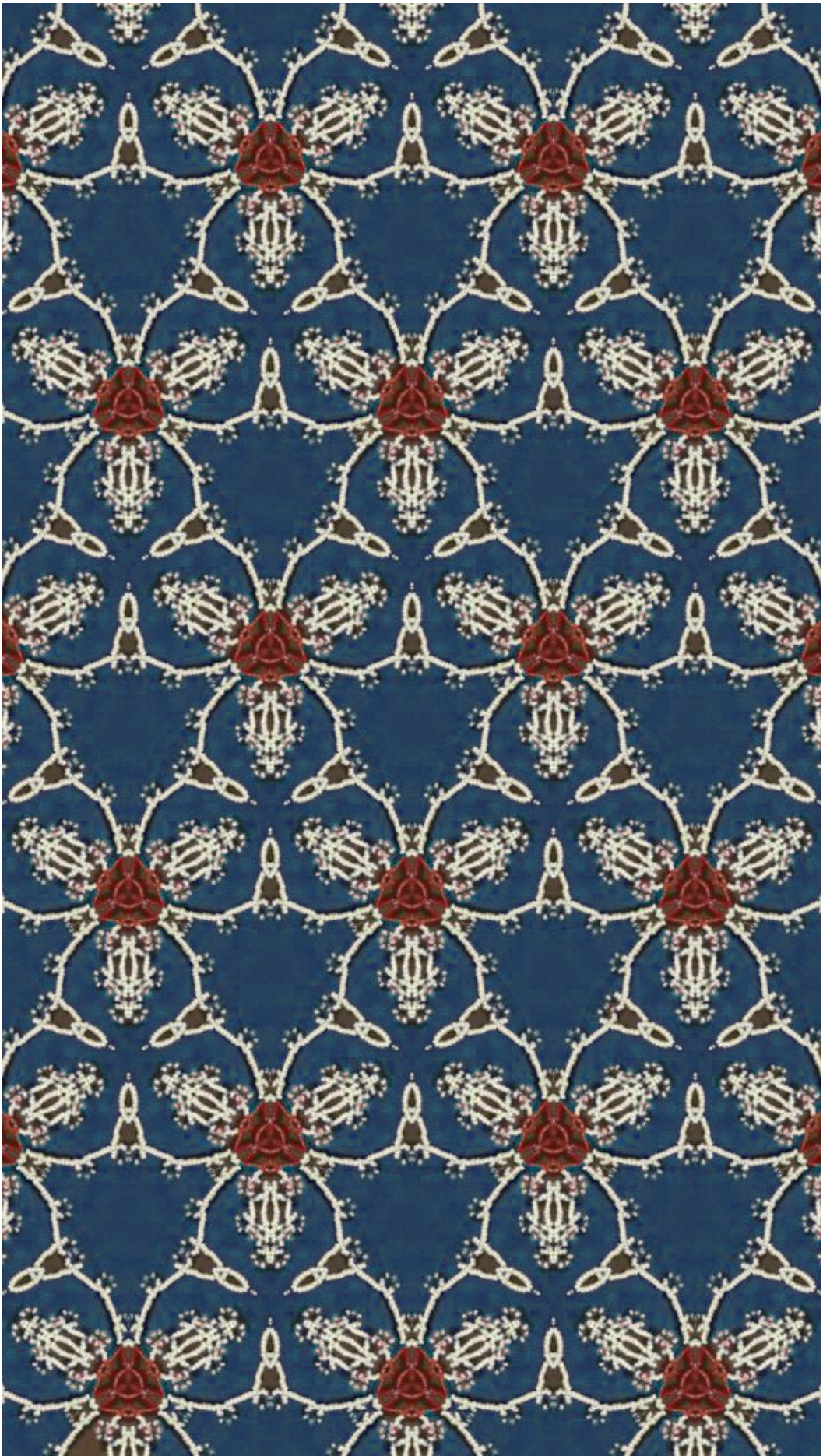

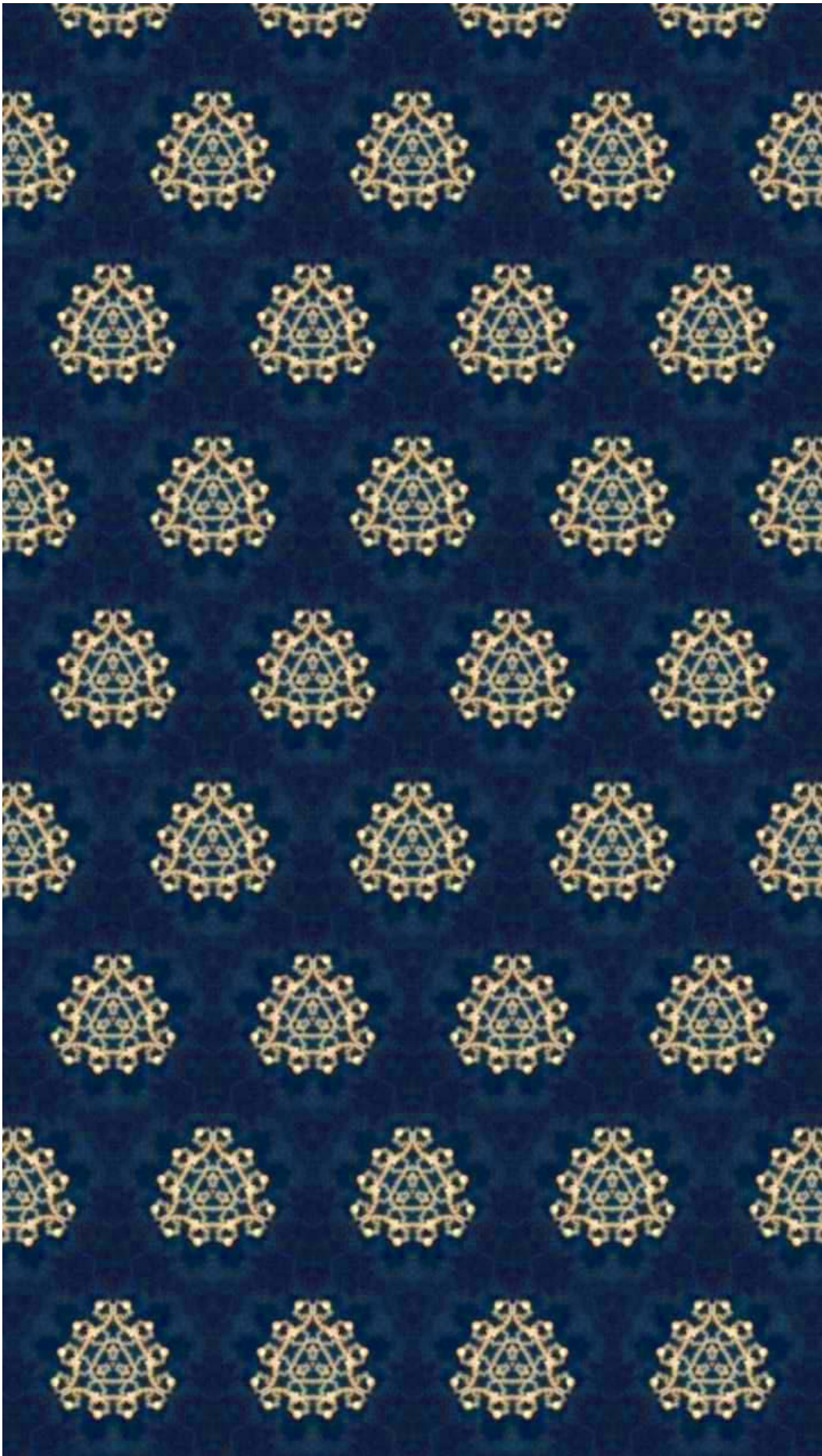

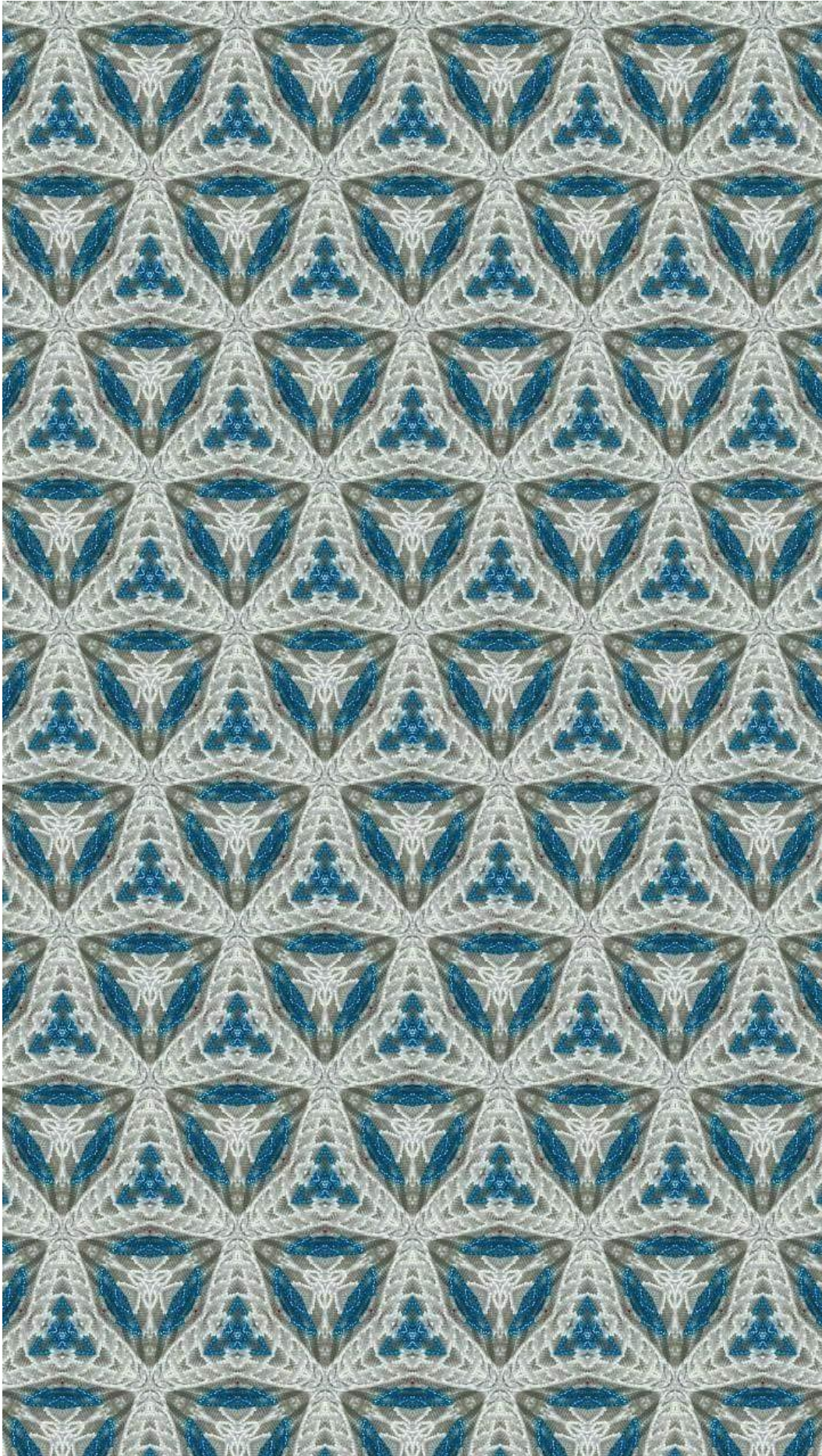

6. LIKOVNA ANALIZA

1. Tehnika slike je digitalna. Tema je samoborski kraluš pa tako na slici možemo prepoznati dijelove nakita. Oblik koje linije sugeriraju je trokut. Kao likovni element koje sadrži ogrlica su frkovi (krug) i kuće (trokut). Izrada motiva kroz tradicionalne boje (crvena, bijela i plava). Boje ostavljaju topli emotivni dojam. Raspored u kadru je simetralan. Srednja ispunjenost. Čistoća slike je visoka radi maksimalne rezolucije. Kontrast vrste je modulacija kolorizma čistih boja. Dominantno usmjerenje kompozicije je vodoravno. Odnos u kadru je statičan, simetričan, bez izostanka ritma uz kontrast, harmoniju i jedinstvo.

2. Tehnika slike je digitalna. Tema je moderna verzija samoborskog kraluša pa tako na slici možemo prepoznati dijelove koji podsjećaju na čipku, likovne elemente trokuta koje sadrži ogrlica i netradicionalne boje koje se koriste u današnjim kralušima. Oblik koje linije sugeriraju je trokut. Boje ostavljaju topli emotivni dojam. Raspored u kadru je simetralan. Gusta ispunjenost. Čistoća slike je visoka radi maksimalne rezolucije. Kontrast vrste je modulacija kolorizma čistih boja.

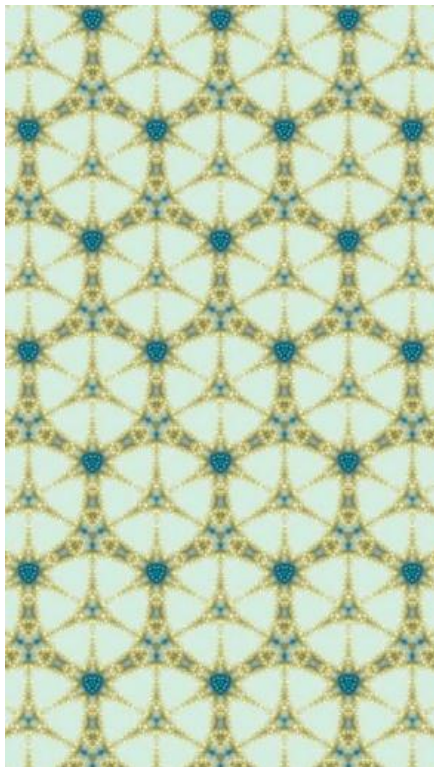

Dominantno usmjerenje kompozicije je vodoravno. Odnos u kadru je dinamičan, simetričan, bez izostanka ritma uz kontrast, harmoniju i jedinstvo.

3. Tehnika slike je digitalna. Tema je dio samoborskog kraluš pa tako na slici možemo prepoznati frkove od kojih se zrcalnom simetrijom dobilo oblike čipkastog motiva. Boje su tradicionalne (plava i bijela). Oblik koje linije sugeriraju je trokut. Raspored u kadru je simetralan. Gusta ispunjenost sa čistom pozadinom. Čistoća slike je visoka radi maksimalne rezolucije. Kontrast vrste je modulacija u više boja. Dominantno usmjerenje kompozicije je vodoravno. Odnos u kadru je statičan, simetričan, bez izostanka ritma uz kontrast, harmoniju i jedinstvo

4. Tehnika slike je digitalna. Tema je jednostavna verzija samoborskog košica pa tako na slici vidimo dominantne oblike te vrste ogrlice oblike kruga koji predstavljaju cjevasti košic i tradicionalne boje koje su se koristile prije i danas. Time je likovni

element krug i trokut koji se nalazi u njemu. Raspored u kadru je ponavljajuće simetralan. Srednja ispunjenost. Čistoća slike je visoka radi maksimalne rezolucije. Kontrast vrste je modulacija u više boja (plava, zlatna i bijela). Dominantno usmjerenje kompozicije je vodoravno. Odnos u kadru je statičan, simetričan, bez izostanka ritma uz kontrast, harmoniju i jedinstvo.

7. ZAKLJUČAK

Pitamo se, što povijest, korijeni i prošlost znače za današnje vrijeme?
Gdje prošlost i tradicija gledaju prema suvremenosti?

Ova studija daje kratak pregled kako se posjedovanje kraluša koncipiralo u nekoliko vremenskih perspektiva, kako nastaje od onih koji su ga radili sami ili kao posrednici, kako danas podučavaju izradu njega te što predstavlja njegovo novo značenje.

Najbolje se danas to može izučiti iz literatura o narodnim običajima i životu. Ljepota i bogatstvo narodne nošnje koja je povezana kralušom priča nam priču njegovog simbolizma.

Tijekom ovog diplomskog rada naučila sam mnoga saznanja o povijesti tradicionalnog nakita, etnografske i folklorne interpretacije fenomena nakita, njegovom značenju za nastajanje civilizacije te svim kvalitetama koje on pruža.

Kroz povijest kraluš se prikazuje kao dinamičan, složen i razvijajući oblik rada kojem su utvrđene povezane razlike u razumijevanju o svojoj prirodi, spolu i financijskoj pozadini onoga tko ga je nosio.

Danas, obzirom na današnju količinu raznolikosti kraluša nije iznenađujuće što ne možemo više pronaći tu znatnu razliku koju je kraluš nošenjem označavao.

Isto tako, danas znanje izrade samoborskog kraluša prenosimo drugačijim načinom. Više se ne oslanjamo na starije žene za učenje nego Samoborski muzej organizira radionice izrade kraluša, pod vodstvom mr. sc. Lele Roćenović, više kustosice etnologinje i Dragice Račić. U radionici nakon što svladaju složenu tehniku izrade samoborskog kraluša, polaznice mogu izrađivati i jednostavnije kraluše, prikladne za nošenje uz suvremenu odjeću. No za one koji rađe uče sami i nisu za radionice, također postoje i video tutoriali na Internetu.

Temeljeni na svemu tome nastali su moji radovi koji su jedinstveni i svaki prikazuje moju interpretaciju samoborskog kraluša i košica na tekstilu. Radeći na njima posvetila sam im mnogo vremena za detalje i pazila da se održava ritam uz ravnotežu kompozicije.

Na ovaj ili onaj način, nakit je uvijek u dosluhu s vremenom. Njegovi korijeni sežu u osvite civilizacija. Dovoljno je reći da u ovom trenutku postoji značenje tradicije i ljubavi prema izradi kraluša bez klasne identifikacije i pravila nošenja koja su dolazila sa njime.

Ljepota u kralušu je trajno sačuvana i sjaji raskošnim sjajem.

A kraluš, svjedok prošlih vremena, postat će dio i ovako prolaznog svakodnevnog života.

Vremena i ljudi su se ipak promijenili.

7. LITERATURA

- [1] Marijana Gušić: Jastrebarsko: Ljepota i bogatstvo narodne nošnje, Kajkavsko spravišće, Zagreb, 1976.
- [2] Gordana Ivir: Zrno do zrna – kraluš, Samoborske novine, **57** (2006) str. 9
- [3] Milan Lang: Samobor. Narodni život i običaji, Knjižarnica Jugoslavenske akademije, Zagreb, 1915. (pretisak: Samobor, 1992.)
- [4] Lela Roćenović i Nataša Šakić-Ded: Kraluš, pleteni kraluš (katalog uz izložbu), Samoborski muzej, Samobor, 2004.
- [5] Vatroslav Rožić: Prigorje. Narodni život i običaji, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2002. (pretisak: izdanja iz 1908. g.)
- [6] Ivanka Vrtovec: Narodni nakit Hrvatske, Grafički zavod Hrvatske i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985.
- [7] *Milan Žegarec Peharnik*: Mali tematski rječnik samoborskoga kajkavskog govora, Samoborfest, Samobor, 2003
- [8] Christopher Jobson; <http://www.thisiscolossal.com/2014/07/urban-jewelry-lace-street-art-by-nespoon/>, od 29.07. 2014
- [9] Claire Fallon; http://www.huffingtonpost.com/2015/05/11/lace-street-art-nespoon_n_7256872.html , od 11.05.2015.